

GUIDO FONTEYN

DE ZES
FACILITEITEN-
GEMEENTEN

Uitg.
GRAMMENS
BRUSSEL

1984

1.

In de dagen dat van zomertijd weer overgeschakeld werd op wintertijd, de mensen dus een uur langer mochten slapen en het 's avonds zo snel donkerde dat het wel bijna winter leek, in die dagen liet het voltallige politiekorps van de gemeente Wemmel weten zéér boos te zijn op zijn chef, de lokale burgemeester Geurts. Dat gebeurde in de herfst van 1983. De politie zei zwaar onderbemand te zijn en wilde 's nachts niet meer alleen op ronde. Het kader van officieren was niet volzet. Boven alles zegde het voltallige politiekorps de bemoeïingen van Geurts beu te zijn in de processen-verbaal die te Wemmel werden uitgeschreven en waarin door de burgemeester eigenmachtig schrappingen werden aangebracht. Snel verschenen op muren en schuttingen in Wemmel plakbrieven met betuigingen van sympathie vanwege de bevolking. Dit alles geschiedde in het Nederlands, zoals in andere gebieden met een bijzonder statuut, wanneer dorsproblemen ter sprake komen. De strijd werd gestreden door middel van moties, protestbijeenkomsten en vergaderingen, die de Wemmelaars zeer bezig hielden.

In diezelfde dagen hielden leden van TAK een door hen nadien tegenover de pers omschreven «blitzactie» voor de deuren van een grootwarenhuis in Kraainem. Op de grote glazen toegangsdeuren van dit gebouw werden door enkele tientallen Vlaamse jongeren met sneldrogende lijm

D/1984/3986/01

© Uitg. GRAMMENS, Martelaarsplein 21, 1000 Brussel

affiches gekleefd, waarin de beheerders en de direktie van het warenhuis werden aangespoord om de taalwetten na te leven. Na hun aktie verdwenen de jongens van het Taal Aktiekomitee zoals zij dat gewend zijn, bliksemsnel, in een paar auto's waarvan de chauffeurs met draaiende motor achter het hoekje het einde van de aktie afwachten. Op de film en bij televisiefeuilletons van Amerikaanse of Engelse make-lij is dit vaak te zien. Amper een paar weken vóór deze aktie kondigde TAK-leider Erwin Brentjes, een zeer beschaafd ogende jonge man, vanuit zijn hoofdkwartier in Antwerpen aan dat de raids van zijn Taal Aktiekomitee ter bescherming van de taalwetgeving van 1963 zouden worden opgevoerd, in de eerste plaats in Voeren en Kraainem. De mensen van Kraainem krijgen echter zelden de gelegenheid om iets van deze akties te zien, omdat zij zo snel worden uitgevoerd, en omdat de aangebrachte affiches vaak al meteen na hun aftocht worden verwijderd. Alleen op houten palen en metalen verkeersborden, of bij gebruik van verf, blijft een mededeling wat langer staan, tot weer en wind de verf in minuskule deeltjes doen oplossen. Verf is niet meer zoals weleer : op diverse plaatsen in het land kunnen door de Duitsers bij de aanvang van de bezetting met zwarte verf op gele achtergrond aangebrachte plaatsnamen met kilometeraanduiding nog zeer duidelijk worden gelezen, maar de sporen van de TAK-akties zal dit lot niet zijn beschoren.

De kranten van die dagen hebben uitgebreid aandacht besteed aan het gerommel in het politiekorps van Wemmel, terwijl de TAK-aktie in Kraainem afgedaan werd met een paar opvulregeltjes onderaan een bladzijde. Toch ging het om twee gemeenten die de jongste twintig jaar bijna uitsluitend in de belangstelling stonden om wat in Belgische terminologie als « communautaire » redenen wordt omschreven. Die twintig jaar beginnen in 1963, een voor België historisch jaar, wat ook de toekomstige ontwikkeling van dit land moge zijn. Twintig jaar is een hele tijd. Aan deze periode mag bovendien nog een periode van geruzie, gemopper en gemanifesteer van vóór 1963 worden toegevoegd.

Sinds 1963 hebben Wemmel en Kraainem met elkaar een biezonder statuut gemeen. Het zijn twee van de zes « *faciliteitengemeenten* ». Die eer delen ze met Drogenbos, Linkebeek, Wezembeek-Oppem en Sint-Genesius-Rode, maar over deze vier viel in de periode toen van zomertijd naar wintertijd werd overgeschakeld niet zo veel te melden. In Wezembeek-Oppem maakten gemeenteraad en schepenkollege zich druk over een afgebrande voetbalkantine naast het veld van FC Wezembeek. Burgemeester de Grunne wilde die door prefabgebouwen vervangen, maar daar wou oppositieleider Cumps niet van weten. Cumps is voorzitter van FC Wezembeek. Uit Drogenbos viel zoals gewoonlijk niets te melden, en dat gold ditmaal ook voor het kleine Linkebeek. In Sint-Genesius-Rode vestigde kok Danny Swaelens ter gelegenheid van de tiende jaarmarkt een wereldrekord, dat in het Guinness Book of Records zal worden opgetekend ; met behulp van zijn dochters Annie en Jacqueline maakte hij een reusachtig stuk chokoladeschuim van 132 kilogram, 2,4 meter lang bij 1,2 meter breed en 6 cm dik, en waarin waren verwerkt 1.020 eieren, 20 kg suiker, 34 kg chocolade, 2 kg cacao en 25 liter slagroom. Hij geraakte hiermee uitgebreid in het nieuws : ook al omdat de week daarop de Bakkersfederatie van België met een « Week van het Brood » wou uitpakken en ter voorbereiding daarvan wel iets in de stunt te Rode zag.

Het verhaal van het Wemmelse politiekorps overtreft deze lokale gebeurtenissen echter verre in belangrijkheid. We stellen dus vast dat na twintig jaar faciliteiten over de zes randgemeenten weinig kommunautairs te melden valt, op dat kleine TAK-berichtje van Kraainem na. Is dit de stilte voor de storm ? Jaagt TAK op spoken ? Heeft de taalwetgeving vrede gebracht in de zes gemeenten ? Is Sint-Genesius-Rode, waarin Franstaligen gedurende decennia hun « corridor » naar Wallonië hebben gezien, voor het Vlaamse gewest gered ?

Er is wellicht nog geen definitief antwoord op deze en een aantal soortgelijke vragen voorhanden. Dat Wemmel

zich meer zorgen maakt om zijn politie dan om zijn faciliteiten kan als een gunstig teken voor de ontwikkeling van dit dorp worden omschreven, maar deze stelling verdient wel nader onderzoek. In gemeenten zoals Linkebeek en Kraainem verliep het vanuit Vlaams standpunt bekeken minder gunstig. Niemand kan naast het blote feit kijken dat daar Nederlandsonkundige of Vlaamsvijandige burgemeesters de macht hebben overgenomen.

Wemmel, Drogenbos, Linkebeek, Wezembeek-Oppem, Kraainem, Sint-Genesius-Rode komen tot ons vanuit een lange voorgeschiedenis, waarin de toepassing van de taalwetgeving in 1963 op deze dorpen op zeer lange termijn bekeken wellicht maar een moment zal zijn geweest. Een poging om het belang van dit moment te omvatten wordt hier ondernomen.

(Hoe snel gaat de tijd, hoe snel kunnen basisgegevens in een dossier veranderen! Het is de jongens van TAK blijkbaar menens met hun belofte om meer in Kraainem te verschijnen of in elk geval deze plaatsnaam meer in de aktualiteit te brengen. In de ochtend van zaterdag 15 oktober slaagden een tachtigtal leden van TAK erin door te dringen in het parlement. Zij namen de zittingszaal van de Senaat enkele ogenblikken in beslag, en zittend op het waardige rood fluweel van senatoriale zetels aanvaardden zij er een motie, waarin staat dat de faciliteiten zonder meer worden afgeschaft. Zij verwenen even snel als zij gekomen waren, ongegrepen en ongestraft. Deze ludieke actie bezorgde TAK sympathie, omdat ze meer paste in de Uilenspiegelgeest van Flor Grammens dan betogingen en relletjes. De ludieke actie zorgde ook voor opschudding, omdat Kamer en Senaat nog vlak voor het hernemen van de zitting in oktober waren voorzien van extra-beveiligingssystemen van elektronische aard tegen mogelijke indringers. Het dure spul bleek dus al direkt waardeloos te zijn.

Diezelfde dag, in de namiddag, trokken een honderdtal TAK-leden naar Kraainem, waar ze in groepen van drie — er was een samscholingsverbod uitgevaardigd geldig voor groepen vanaf vier personen — rond het gemeentehuis wandelden. Burgemeester Maricq wou hen niet ontvangen. Drie journalisten die met één Vlaams gemeenteraadslid éven een groepje van vier vormden werden voor identiteitscontrole een half uur opgepakt, wat later tot protest zou leiden van de Algemene Vereniging van Beroepsjournalisten. In de gemeenteraad van Brussel en in het parlement kwam deze actie van TAK nog uitgebreid voor bespreking op de agenda's terecht. In de gemeenteraad van Brussel-stad zei VU-lid (en VU-voorzitter) Anciaux dat er in de Senaat wel ergere dingen waren gebeurd, en dat een zekere Happart — welbekend uit het dossier-Voeren — er ooit een jonge stier had losgelaten.

Een verslaggever van Het Nieuwsblad merkte op dat « het hele gedoe » in Kraainem, en daarmee bedoelde hij het indrukwekkende maar overbodige optreden van de rijks-wacht aldaar, « een schrill contrast vormde met een recent TAK-optreden in Wezembeek-Oppem. Burgemeester de Grunne van deze faciliteitengemeente kwam in Kraainem een kijkje nemen. Hij ontving destijds in de raadszaal van zijn gemeentehuis de betogers, presenteerde hen een pint bier en ging vrank en vrij een discussie aan. TAK heeft zich nadien niet meer laten zien. In Wezembeek-Oppem volston-den twee politieagenten om heel de bende kalm te houden. In Kraainem daarentegen lijkt men bewust te ijveren voor een nieuw taalstrijdperk ».

De verslaggever van Het Nieuwsblad zal bij het schrijven van zijn tekst wel hebben teruggedacht aan het halve uur dat hij in een rijkswachtkombi die dag had doorgebracht, samen met BRT-kollega Marc Platel en Luk Neukermans van Belga.)

Met elkaar hebben de zes randgemeenten weinig gemeen. Hun meest opvallende gemeenschappelijk kenmerk is dat ze op ongeveer dezelfde afstand van Brussel liggen, en daarmee is over deze randgemeenten al veel gezegd. Rond elk stedelijk centrum liggen dorpen in de velden, dorpen met een eigen verleden. De inwoners ervan stellen na een paar decennia vast dat de voor hen zo vertrouwde bakens — een kerk, een watertoren, een spoorwegbrug — zijn tenondergegaan in een veel groter geheel, met nieuwe kenmerken, met — in de eerste plaats — hogere stedelijke gebouwen. Louis Paul Boon heeft dit fenomeen goed beschreven. Boon dacht aan de uitbreiding van de fabrieksstad Aalst, waar mét de nieuwe textielfabrieken in de velden rond de stad en op onbebouwd gebleven terreinen grauwe rijen arbeiderswoningen verschenen. Sommige ervan staan er nog. Gelijkaardige rijen arbeiderswoningen stonden te Brussel langs het kanaal en in de buurt van de grote stations, in gemeenten als Anderlecht, Schaarbeek, Molenbeek. Boon beschrijft in zijn jeugdherinneringen (« Verscheurd Jeugdportret ») echter ook hoe buiten die arbeidersbuurten nieuwe wijken ontstonden : « Daarna volgde een nieuwgebouwde straat met burgershuizen, die men dan ook de Nieuwe Straat noemde. Daar woonden dames die er een te weinig betaalde kuisvrouw op nahielden, en waarvan ik vader hoorde zeggen dat ze de steenziekte hadden ».

De *steenziekte* heeft ook rondom Brussel een aantal dorpen aangetast. Er bestaat een rechtstreeks verband tussen de groei van Brussel, in grondgebied en bevolking, en de randgemeenten, en met nog een hele reeks andere gemeenten in Brabant. We zullen het dus over Brussel moeten hebben. En er bestaat ook een verband tussen de zes randgemeenten en de nabijheid van de taalgrens. Dit geldt zeker voor Sint-Genesius-Rode, de meest zuidelijk gelegen gemeente van de zes, maar onrechtstreeks ook voor de andere vijf. We zullen het dus ook over de taalgrens moeten hebben. Andere dorpen rond Brussel en langsheen de taalgrens hebben soortgelijke ontwikkelingen doorgemaakt als de zes randgemeenten. Ook

in deze gemeenten werd de gewone groei en de gewone geschiedenis eerst beïnvloed, nadien doorkruist door fenomenen van buitenuit, door de groei van Brussel, door de vooruitgang van de Vlaamse Beweging, waarvan een van de eerste successen de vastlegging van de taalgrens zou worden. Voor de zes randgemeenten kwam daar nog een biezonder wettig moment bij, toen de nationale wetgever in 1963 deze zes gemeenten rond Brussel een speciaal statuut verstrekke. Van dat ogenblik af zou dit wettig statuut zelf dan weer een faktor ter beïnvloeding worden van wat anders de « normale » groei ervan geweest zou zijn. Ook een reeks taalgrensgemeenten kreeg een biezonder statuut. Het verschil tussen de taalgrensgemeenten en de randgemeenten zit echter in hoofdzaak in de steenziekte.

2.

In 1854 publiceerde Charles Meerts, « professeur d'histoire et de géographie à l'école normale de Lierre », een van de eerste basisgeschriften over het jonge België. Deze leraar geschiedenis en aardrijkskunde uit Lier schreef zoals het de tijdsgeest paste in het Frans een « dictionnaire géographique et statistique du royaume de Belgique », met een lange ondertitel en de vermelding « met aanduiding van de postkantoren en de haltes van diligences ». Het lijvige boek omvat een nauwkeurige, korte beschrijving van alle Belgische gemeenten en vormt een onschatbaar vergelijkingsmateriaal. De auteur omschrijft zijn bronnen als de officiële documenten « en een hele reeks documenten van partikulieren ». Op dat moment telde België 4.215.863 inwoners (1844), en er wordt aangenomen dat de helft ervan boven en de andere helft ervan onder de denkbeeldige streep op de kaart woonden die veel later als « taalgrens » bij wet zou worden erkend. Het moet in die tijden wel bijzonder moeilijk zijn geweest om een boek zoals het woordenboek van Charles Meerts te maken, bij gebrek aan andere bronnen, bij gebrek aan kommunikatiemiddelen. Meerts zelf geeft een inzicht in de moeilijkheidsgraad ervan, door in een inleiding een polemiek aan te gaan met een F. Maertens (« lieutenant au 2e régiment de chasseurs à pied »), die in 1843 een « Nouveau dictionnaire géographique de la Belgique et des Pays-Bas » op de markt had gebracht. De twee auteurs verschillen van

mening over de — in mijlen uitgedrukte — afstand tussen de steden Mechelen en Lier, of tussen Ieper en Brugge, of nog over de bevolking van Doornik.

In het boek van Charles Meerts komt een beschrijving voor van de zes randgemeenten, die op dat moment letterlijk en figuurlijk mijlenver van elkaar en van Brussel moeten gelegen hebben. Er bestaan vermoedelijk geen geschriften vóór de publikatie van deze Belgische woordenboeken waarin de zes randgemeenten gelijktijdig werden voorgesteld. Er bestaan wel monografieën per gemeente, waarin ten behoeve van de gemeentenaren van nu op zoek wordt gegaan naar een groots verleden. Dat wordt dan meestal ook gevonden. Vergelijkende, statistische studies zijn eerder zeldzaam.

De orde van het (Franse) alfabet volgend komt in dit boek Crainhem eerst aan de beurt, tussen Craille, een riviertje in Namen, en het gehucht Crane, afhangende van de gemeente Horion-Hozemont.

Crainhem wordt omschreven als een landelijke gemeente van de provincie Brabant, administratief en gerechtelijk kanton Brussel, militair kanton en vrederecht Sint-Stevens-Woluwe. Bevolking : 600 inwoners. Oppervlakte : 580 ha. Ligging : rechts van de steenweg van Brussel naar Leuven, op een halve mijl van Sint-Stevens-Woluwe en anderhalve mijl van Brussel. Hydrografie : de gemeente wordt bespoeld door de Woluwe en door een beek die uit de richting Sterrebeek vloeit. Industrie en handel : landbouw en veeteelt zijn de voornaamste inkomstenbronnen van de inwoners. Postkanton : Tervuren. (Elke inwoner van Kraainem beschikte dus — gemiddeld — over zowat een hektare, om beesten te laten grazen of prei te kweken).

Droogenbosch wordt omschreven als een landelijke gemeente uit de provincie Brabant, administratief en gerechtelijk kanton Brussel, militair kanton en vrederecht Ukkel. Bevolking : 546 inwoners. Oppervlakte : 248 ha. Ligging : op een halve mijl ten zuidoosten van Ukkel en één en een kwart mijl ten zuidoosten van Brussel. Hydrografie : de

grond wordt er bespoeld door de Zenne en door een zijtak van deze rivier, vloeiende uit de richting Linkebeek. Industrie en handel : de landbouw vormt voor de inwoners de enige bron van inkomsten. Voor de verkoop van landbouwprodukten en vee wordt de markt van Brussel bezocht. Postkantoor : Brussel. (De boeren van Drogenbos moesten dus te Brussel hun brieven posten.)

Linkebeek wordt omschreven als een landelijke gemeente van de provincie Brabant, administratief en gerechtelijk kanton Brussel, militair kanton en vrederecht Ukkel. Bevolking : 1.104 inwoners. Oppervlakte : 415 ha. Ligging : op driekwart mijl ten zuiden van Ukkel en op anderhalve mijl ten zuiden van Brussel. Hydrografie : een zijtak van de Zenne stroomt door de gemeente. Industrie en handel : de inwoners leven van de landbouw en van de uitbating van omliggende bossen. Bloemmolen. Postkantoor : Brussel. (Linkebeek telde dus toen een vrij grote bevolking).

Rhode-Sainte-Genève wordt omschreven als een landelijke gemeente uit de provincie Brabant, administratief en gerechtelijk kanton Brussel, militair kanton en vrederecht Ukkel. Bevolking : 2.300 inwoners. Oppervlakte : 2.300 ha. Ligging : bij het Zoniënwood, op anderhalve mijl ten zuiden van Ukkel en twee en een halve mijl ten zuiden van Brussel. Hydrografie : een zijtak van de Zenne stroomt door de gemeente. Vijvers. Industrie en handel : landbouw en hout-handel, papierfabrieken, brouwerijen, graanmolens. Merkwaardigheid : de gemeente beschikte vroeger over een priorij van de reguliere kanunnikken van de Sint-Augustiniorde, Zevenfontein geheten. De priorij werd opgeheven in 1784. Postkantoor : Halle. (In dat nijvere Rode beschikte ook weer elke inwoner over gemiddeld één hektare).

Wemmel wordt door Charles Meerts in zijn Belgisch Woordenboek van gemeenten omschreven als een landelijke gemeente uit de provincie Brabant, administratief en gerechtelijk arrondissement Brussel, militair kanton en vrederecht Wolvertem. Bevolking : 1.353 inwoners. Oppervlakte : 874

ha. Ligging : op één mijl ten zuiden van Wolvertem en anderhalve mijl ten noordoosten van Brussel. Hydrografie : de gemeente wordt bespoeld door een beek, Molenbeek geheten. Industrie en handel : landbouw, handel in diverse landbouwprodukten en vee. Brouwerij, watermolen en windmolen. Postkantoor : Brussel.

Wesembeek wordt omschreven als een landelijke gemeente in de provincie Brabant, administratief en gerechtelijk kanton Brussel, militair kanton en vrederecht Sint-Stevens-Woluwe. Bevolking : 853 inwoners. Oppervlakte : 729 ha. Ligging : op drie kwart mijl ten zuidoosten van Sint-Stevens-Woluwe en op anderhalve mijl ten oosten van Brussel. Hydrografie : een kleine zijtak van de Woluwe bespoelt de gemeente. Vijvers. Industrie en handel : de inwoners wijden zich uitsluitend aan de landbouw. Er is een brouwerij. Postkantoor : Tervuren.

En om compleet te zijn moet hier nog *Ophem* worden vermeld : « gehucht van de gemeente Wesembeek ». Gelijksnamige gehuchten maakten overigens deel uit van de gemeenten Brussegem, Steenhuyze-Wynhuyze en Oud-Heverlee.

Vooraleer op de zes randgemeenten zoals die er toen uit-zagen in te gaan kan een nuttige vergelijking gemaakt worden met de stad Brussel, door Charles Meerts in lyrische bewoordingen bezongen. *Bruxelles*, « en flamand Brussel », wordt omschreven als de grote, mooie en opulente hoofdstad van het koninkrijk en de gewone verblijfplaats van de koning. Hoofdstad van Brabant en van een administratief en een gerechtelijk kanton. Zetel van de regering, van twee wetgevende kamers, van het hof van Kassatie en van het militair hof (en van een hele rits andere instellingen en hoven, teveel om op te noemen). De bevolking van Brussel telt op dat moment 106.921 zielen, die 450 ha bewonen : kleiner dus dan de meeste randgemeenten, enkel Drogenbos (248 ha) en Linkebeek (415 ha) zijn nog kleiner. Ook de ligging van Brussel wordt lyrisch beschreven : de stad ligt midden in België, in een uitzonderlijk vruchtbare en aangename streek.

Zij werd gedeeltelijk gebouwd op heuvels, die naar het westen toe een *superb amfiteater* vormen, en gedeeltelijk op een terrein dat door de Zenne omspoeld wordt. Brede en prachtige lanen omringen de stad, op de plaats waar vroeger de bolwerken lagen. De stad ligt op 25 mijlen ten zuidoosten van Oostende en van de Noordzee, op 20 mijlen ten zuidoosten van Brugge, en 11 mijlen ten zuidoosten van Gent, op 10 mijlen ten zuiden van Antwerpen, op 12 mijlen ten noorden van Bergen, op 14 mijlen ten noordwesten van Namen, op 10 en een halve mijl ten westen van Luik, op 66 mijlen ten noordoosten van Parijs, op 70 mijlen ten zuidoosten van Londen en op 46 mijlen ten zuiden van Amsterdam. Er heerst een gematigd klimaat, vrij wisselend en een beetje vochtig, maar gezond, vooral in de hoger gelegen wijken van de stad. Per jaar telt men gemiddeld 149 regendagen, 17 dagen met sneeuw en 11 dagen met ijsel. Uit het geschrift van Meerts over Brussel kan verder worden geleerd dat in de stad « meer dan vierhonderd straten, straatjes en gangen geteld konden worden, en meer dan vijftienduizend huizen ».

Er kan met zekerheid worden gesteld, dat er tussen dit Brussel en de zes randgemeenten van toen vrijwel geen kontakten bestonden, behalve dan dat enkele notabelen en boeren op regelmatige tijdstippen naar de markten van Brussel kwamen om er landbouwprodukten en vee te verkopen. Het gros van de bevolking van de zes gemeenten zal Brussel wel nooit hebben gezien, daar had ze geen tijd voor. Uit de vergelijking tussen de zes gemeenten met het Brussel van toen blijkt bovendien dat Brussel veel verder van alle zes was gelegen dan nu: de kern van de stad was kleiner dan bijvoorbeeld Kraainem en Rode. Brussel zou zich omwille van zijn hoofdstedelijke funktie geleidelijk ontplooiën, groter worden, steeds meer land inpalmen — tot het na een zéér lange evolutie de grenzen van de huidige agglomeratie zou bereiken, en daar de zes randgemeenten raken.

Hoe Brussel groter werd is intussen genoegzaam bestudeerd. We weten zelfs hoe de stad er in 1830 uitzag: 450

ha, waarvan er 44 ingenomen werden door tuinen en 16 door weiden, en waarop 12.852 huizen stonden. Rond de stad legde een systeem van octrooien een waar economisch carcan. Wie binnen of buiten wou moest betalen, en daar werd nauwkeurig op toegezien. De stad zelf was onderverdeeld in acht afdelingen: de Zavel, Nieuwland, de Graanmarkt, het kanaal, de Munt, Blauwfontein, het Park en Centrum. De stad zou zeer geleidelijk worden uitgebouwd, door aankoop van kleine percelen van de omliggende gemeenten, en in enkele gevallen zelfs door ruil van percelen. In 1853 kwam er de Leopoldswijk bij, en in 1864 de wijk Terkamenbos. In die jaren was binnen de stadsmuren nog bouwgrond genoeg beschikbaar, behalve naar Molenbeek en Sint-Joost toe, zodat de nieuwe bevolking van de hoofdstad zich binnen de muren kon vestigen. Op dat moment werden negen gemeenten als « voorsteden » beschouwd: Sint-Joost, Elsene, Molenbeek, Schaarbeek, Anderlecht, Sint-Gillis, Laken en Etterbeek. In 1853 reeds werd een eerste keer het probleem van hun aanhechting gesteld, maar uit het gemeentelijk bulletin van dat jaar blijkt dat de uitbreiding van de octrooizone onoplosbaar geachte problemen van fiskale aard zou meebrengen. Het duurde tot 1891 vooraleer Brussel weer een stuk groter werd, door de aanhechting van gedeelten van Laken en Molenbeek om de uitbouw mogelijk te maken van de Zeehaven, langs de kanaaloevers. In 1907 kwam de wijk Solbosch erbij, maar dan duurde het tot 1921, toen gedeelten — weer — van Laken en van Schaarbeek bij Brussel aangehecht werden. In 1925 volgden gedeelten van Jette, Sint-Joost en Schaarbeek. In 1931 moeten er echter al gedeelten van Wemmel en Strombeek-Bever aan geloven. Met deze eerste aanhechting van een stuk Wemmel is de band met de randgemeenten gelegd. Hierbij moet altijd bedacht worden dat over de uitbreiding van de hoofdstad Brussel gehandeld wordt, niet van de agglomeratie. Gemeenten zoals Laken, Molenbeek en Sint-Joost vormden een eerste ring rond de stad, maar met de drukke, volgebouwde gemeenten van nu hebben de dorpjes uit het midden van de vorige

eeuw enkel de naam gemeen : in Jette woonden in 1845 slechts 1.981 inwoners, in Vorst 1.324, in Ganshoren 1.015 en in Sint-Agatha-Berchem 636, — minder dus dan bijvoorbeeld in Rode en Wemmel. Berekeningen wezen uit dat in 1846 het geheel van wat later de agglomeratie genoemd zou worden (negentien gemeenten) 211.634 inwoners telde (waarvan er 123.874 de stad Brussel bewoonden). Een eeuw later werd voor dit gebied de kaap van een miljoen inwoners overschreden. Er kan dus gewag worden gemaakt van een bevolkingsexplosie. De nieuwe inwoners van Brussel kwamen er in hoofdzaak door immigratie, minder door natuurlijke aangroei. De immigratie bestond niet zozeer uit ambtenaren die te Brussel nieuwe functies kwamen innemen, maar wel in hoge mate uit verpauperden, die omwille van de honger van het land verdreven werden, en hun laatste hoop stelden op de stad. Er kan een vergelijking gemaakt worden met de ontwikkeling van miljoenensteden in ontwikkelingslanden, zoals men die thans nog kent. De verpaupering van het volk was ook merkbaar in de zes randgemeenten. Uit de lektuur van hun beschrijving door Charles Meerts kan op het eerste gezicht worden afgeleid dat het leven er wel idyllisch moet verlopen hebben, tussen het groen van bossen en weiden, en met een gemiddelde leefoppervlakte van vaak bijna één hectare per inwoner. « Een beekje bespoelt..., met hier of daar een brouwerij of een watermolen » : zinnen zoals deze doen denken aan de schilderijen van Verboeckhoven. In feite leefde men op het platteland op de rand van de hongerdood, ook in de zes randgemeenten, die we nu weer kunnen opzoeken. Op dat moment hebben die onderling niets met mekaar gemeen. Behalve dat ze even ver van Brussel liggen.

3.

De inwoners van Rode dragen de bijnaam van « bezembinders ». Hiermee wordt verwezen naar het ontstaan van Rode zelf, dat letterlijk als bewoonbaar grondgebied uit het bos werd gewonnen. Een « rode » betekent immers een gerode of een gerooide plaats in het bos, in dit geval het Zoniënwood. De inwoners van Rode gebruikten de voortbrengselen van het bos om in leven te blijven, zo ook de soepele twijgen om bezems mee te maken. De sociologische samenstelling van de bevolking van Sint-Genesius-Rode ziet er vandaag wel erg verschillend uit : een tiental ambassadeurs en een paar duizend vreemdelingen van het duurdere soort bewonen de gemeente in kasten van villa's, en president Mobutu van Zaïre verblijft er naar verluidt regelmatig. Hierbij komt een verwijzing naar een zo aardse activiteit als het binden van bezems hoogst ongerijmd voor.

Over de oertijden van Rode kunnen we kort zijn. Het gebied werd reeds bewoond in het neolithisch tijdperk (een paar duizend jaar vóór Kristus, op een paar honderd jaar komt het niet aan), waarvoor de vondst getuigt van meer dan 3.600 diverse bewerkte stenen voorwerpen : silexen, hamers, pijlpunten, polijststenen. Archeoloog Cumont legde daarvan een verzameling aan, die een hele zaal vult in het bekende Curtiusmuseum te Luik. Voorwerpen uit de Romeinse tijd werden er nooit gevonden : de Romeinen moeten ergens in de

buurt van Rode halt gehouden hebben. Met enige overdrijving kan dus worden gezegd dat reeds in die tijden de basis voor een taalgrens werd gelegd. Wel heeft recent wetenschappelijk onderzoek uitgewezen dat er eeuwenlang geen sprake is geweest van een echte scheidingslijn tussen volkeren, om de eenvoudige reden dat de bevolking het grondgebied boven en onder wat later de taalgrens zou worden zéér verspreid, zéér dun bezette. Dorpen bestonden uit enkele families, steden uit enkele honderden inwoners.

Het verging Rode nadien zoals vele dorpen in Brabant. Het maakte deel uit van het domein van de hertogen van Brabant. Gedurende het Ancien Régime werd het de hoofdplaats van een meierij. De Franse en Nederlandse periode werden passief ondergaan, op enkele individuele heldenfeiten en individuele tragedies na, en dat gold ook voor de Belgische Omwenteling. In feite was Rode een zeer arm dorp, met een bevolking waarvan velen op de rand van de hongerdood zweefden. Op 10 maart 1830 (dus nog vóór de Belgische Omwenteling) deed het kollege van burgemeester en schepenen een oproep tot de Koning om steun voor de « armen der gemeente, bijna geheel door behoeftige dagloners, bezemmakers en boswerkers bewoond en onder de armste der provincie gerekend ». Gedurende de hele negentiende eeuw blijkt uit de gemeenterekeningen steeds weer een gebrek aan geld om de behoeftigen te steunen. Rode heeft wellicht meer te lijden gehad dan andere dorpen in het arme Vlaanderen van toen, omdat het bos een zo magere opbrengst gaf. Op de notabelen na leefde in dat Vlaanderen van toen iedereen in zwarte miserie, en de gewone ellende werd nog versterkt — dit is wel voldoende bekend — door aardappelpLAGEN (vanaf 1845) en cholera. In 1855 besteedde het gemeentebestuur van Rode 80 fr. aan de aankoop van een ketel om er goedkope soep in te koken. Van enige idyllische samenhang met de natuur en het bos zal er dus niet veel sprake zijn geweest. De zwarte ellende van het volk in heel Vlaanderen, en ook van deze zes gemeenten die later aan de rand van Brussel zouden liggen, vormt een politieke faktor op zichzelf. Wie

honger heeft en zijn gezin moet voeden heeft geen tijd om aan politiek te doen, gesteld dat hij daarvoor nog lichamelijke kracht en energie zou hebben. De politieke faktor bestaat in het behoud van het Frans als bestuurs taal, zoals die na de Belgische Omwenteling van 1830 was opgelegd. Er zal in elk geschrift dat van ver of van dichtbij te maken heeft met het begrip « Vlaamse Beweging » nooit genoeg de nadruk kunnen gelegd worden op deze zwarte miserie van het Vlaamse volk tijdens de vorige eeuw. Uit alle monografieën van dorpen, zoals hier te Sint-Genesius-Rode, komt hetzelfde ellendige beeld naar voren : hongeringen en armoezaaiers, die géén partij waren voor het unitaire, konservatieve en Frans-talige België. Die zwarte ellende kan wellicht verklaren waarom de Vlaamse Beweging na 1830 zo moeizaam op gang is gekomen, en waarom de programmapunten van de enkele Vlaamse intellektuelen van toen — zoals de vernederlandsing van de universiteit — bij het volk weinig of geen belangstelling kregen. De sociale en economische achteruitstelling werd dan nog benadrukt door een nadelig kiesstelsel.

Na de Belgische onafhankelijkheid werden de gemeenteraden verkozen door de burgers die over voldoende geld beschikten om een hoge cijns te betalen. In 1836 telde men te Rode 62 kiezers, in 1841 61 en in 1842 nog slechts 55. Het spreekt vanzelf dat met dit systeem het politieke bedrijf enkel binnen de kaste van notabelen beoefend kon worden, en dat kiezers en verkozenen voor elkaar alles over hadden. Toen in 1848 de kiescijns in België tot een grondwettelijk minimum werd teruggebracht (20 gulden, of 42,32 fr.) steeg wel het aantal kiezers gevoelig in het hele koninkrijk, maar niet in Sint-Genesius-Rode. Aan de gemeenteraadsverkiezingen van 1861 namen nog maar 59 kiezers deel. Wellicht haalden de anderen gewoon de lage cijnsdrempel niet : een verwijzing te meer naar de miserabele toestand waarin het volk verkeerde. De samenstelling van dit kiezerskorps van 59 mannen is bekend : de pastoor, onderpastoor, koster, onderwijzer ; 21 landbouwers en 2 brouwers, 22 herbergiers, 3 molenaars, 1 papierfabrikant, 1 smid, 2 eigenaars, 1 winke-

lier, 1 olieslager, 1 houtkoopman. De volksmond zegt nu nog in Sint-Genesius-Rode « dat de herbergiers de verkiezingen maakten ». Slechts zeer geleidelijk aan zou het aantal stemgerechtigden voor de gemeenteraadsverkiezingen toenemen, evenals trouwens voor de parlamentsverkiezingen. In 1895 werd een meervoudig algemeen stemrecht voor gemeenteraadsverkiezingen ingevoerd (nadat dit systeem voor de parlamentsverkiezingen in 1893 in de Grondwet was ingeschreven, na een jarenlange politieke strijd). In 1899 telde men in Rode dan ook gevoelig meer stemmen: 1.066. 403 kiezers hadden één stem, 113 beschikten over twee stemmen, 67 kiezers hadden drie stemmen en 59 kiezers beschikten over vier stemmen. Er waren dus maar 642 kiezers. Het spreekt vanzelf dat de « dure » kiezers — de 67 met drie en 59 met vier stemmen — de uitslagen van de verkiezingen sterk konden beïnvloeden. Het zou duren tot na de invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht vooraleer de stem van het volk gehoord zou kunnen worden, ook in Rode. Dat geschiedde na de eerste wereldoorlog.

Naar verluidt streden in die periode in Rode twee groepen om de macht: de « Vetten » en de « Mageren ». Politieke partijen duiken pas later op, in de strijd om het algemeen stemrecht. Wat ons in dit bestek kan interesseren is het eerste, genotuleerde, taalincident te Rode: uit de notulen van de gemeenteraad van 29 februari 1888 blijkt dat raadslid Wets het proces-verbaal van de vorige gemeenteraadszitting niet wil goedkeuren, omdat het niet in het Nederlands was opgesteld. Wets kreeg dan nog gelijk ook van een meerderheid in de gemeenteraad, want dat verslag werd met 7 stemmen tegen 4 niet goedgekeurd. Jan Jozef Wets werd tijdens diezelfde vergadering nog tot schepen verkozen, en hij trad op als dienstdoend burgemeester.

Er moet worden bedacht dat België ook nog in die jaren een ééntalig Frans gezicht had, en dat alle officiële mededelingen en verhandelingen in het Frans moesten zijn opgesteld, ook in Vlaanderen. Hiertegen was echter een reactie op

gang gekomen, die resultaten begon af te werpen. Zo had kamerlid Delaet reeds in 1856 in de Kamer zijn grondwettige eed (ook) in het Nederlands afgelegd. Het jaar daarop besliste de gemeenteraad van Antwerpen het Nederlands als officiële taal in het debat te aanvaarden, en de provincieraad van Oost-Vlaanderen volgde een paar jaar nadien dit goede voorbeeld. Vanaf 1873 zou het parlement drupsgewijs een aantal wetten aannemen, waardoor telkens weer het gebruik van het Nederlands in een ander onderdeel van 's lands bestel werd toegelaten. Wellicht mag de oprisping van Jan Jozef Wets in Sint-Genesius-Rode in dit brede raam van een op gang komende Vlaamse Beweging gezien worden. De gemeenteraad van Rode besliste op 29 april 1888 om het Frans te behouden als officiële taal voor de redactie van het proces-verbaal van de gemeenteraad; er zou echter een vertaling in het Nederlands van gemaakt worden om voorgelezen te worden en ter beschikking te blijven van de gemeenteraadsleden.

De jaren rond de eeuwwisseling werden in Rode echter in de eerste plaats gekenmerkt door de opkomst van het socialisme, en ook van het Daensisme, op plaatselijk vlak — zeker niet door taalproblemen. Er was een pendel op gang gekomen naar fabrieken te Brussel of in de Zennevallei, en de Rodenaars die er gingen werken staken daar ideeën op. Het kommunautaire dook in Rode pas weer na 1921 op: in dat jaar werd een taalwet op de openbare besturen goedgekeurd, verre voorloper van de latere taalwetgeving en van het principe van de eentaligheid van de taalgebieden in dit land. De eentaligheid werd stapsgewijze ingevoerd, na telkens weer nieuwe akties, moties en protesten. De taalwetten van de twintiger, dertiger en zestiger jaren liggen in elkaars verlengde.

In artikel 4, paragraaf 2 van de taalwet op de besturen van 1921 stond: « de tweetaligheid is verplicht in de gemeenten waar dit wordt aangevraagd bij verzoekschrift ondertekend door 20 procent van de gemeentekiezers of door ten minste 15.000 in de gemeenten met meer dan 70.000

gemeentekiezers ». Op deze paragraaf vestigde Flor Grammens zijn « Taalgrens-Aktie ». In zijn gedenkboek noteert hij : « zo trachtten we langs de tijdelijke omweg der tweetaligheid de verdwaalde Vlaamse gemeenten voor Vlaanderen te behouden ». Grammens bezocht vele dorpen en gemeenten langs de taalgrens en organiseerde er petitie's, verzoekschriften, om aan twintig procent van de kiezers te geraken. Zijn aktie kende sukses. Hij schetst de toestand langs de taalgrens als volgt : « Het kan nuttig zijn hier in korte trekken de toenmalige (dus na 1921, nvdr.) werkelijke toestand der gemeenten langs de taalgrens te schetsen : er liggen Waalse en gemengde taalgrensgemeenten in de Vlaamse provincies Limburg, Oost- en West-Vlaanderen, en in de arrondissementen Brussel en Leuven van de provincie Brabant. Er liggen Vlaamse en gemengde taalgrensgemeenten in de Waalse provincies Henegouwen en Luik. Een chaos van jewelste uit het Napoleontisch tijdperk ! Chaos ten top gedreven in de provincie Luik, waar daarenboven — evenals in Luxemburg — nog heel wat Duitse gemeenten te vinden zijn. In de Vlaamse provincies en in Brabant beschikten toen al de Waalse en gemengde taalgrensgemeenten, in de besturen en in het gerecht, over alle rechten voor de Waalse bevolking. In de Waalse provincies daarentegen beschikte toen geen enkel van de Vlaamse en gemengde taalgrensgemeenten, in de besturen en het gerecht, over taalrechten voor de Vlaamse bevolking ».

Grammens probeerde in die gemeenten langs de taalgrens waar het voor de Vlamingen scheef zat twintig procent van de kiezers achter een verzoekschrift voor tweetaligheid te krijgen. Hierbij moet ook worden bedacht dat de provinciegrenzen er toen niet helemaal hetzelfde uitzagen als nu : in dit bestek kan een verwijzing volstaan naar de streek rond Landen en Landen zelf, dat zonder faciliteiten deel uitmaakte van de provincie Luik.

Grammens blijkt vooral aktief te zijn geweest op de taalgrens tussen West-Vlaanderen en Henegouwen, en tussen Luik en Limburg. Over Brabant noteert hij enkel : « de

hele streek van Tubeke, in Brabant, vertoont een omwenteling van belang, en wel in zulke mate dat de taalgrens hier niet meer klaar te trekken is. De Vlaamse koelies uit « Arm Vlaanderen » dringen hier immers op grote schaal in, aange trokken als ze zijn door de groeven-, de zijde- en de metaalnijverheid, welke hier weelderig tieren in al hun ruwe kracht. Verder heeft de taalgrens in Brabant geen merklijke wijzigingen ondergaan. Veel Vlaamse inwijking in de streek van Eigenbrakel, weinig in de vroeger Vlaamse dorpen St-Jans en St-Remigius-Geest, Op- en Neerheilissen, en andere. Sluizen (center) verdient onze belangstelling, daar het nu reeds Vlaams gebied geworden is. »

Zestig jaar later kan de objektieve waarnemer niets anders dan vaststellen dat de taalgrens in Brabant noordelijker ligt dan het gebied waar Grammens voor streed. Dit geldt ook voor de grens tussen Henegouwen en West-Vlaanderen, maar niet voor de grens tussen Limburg en Luik. Sint-Genesius-Rode komt dan ook in het gedenkboek van Grammens niet voor, omdat het dorp duidelijk noordelijker lag dan de zone waar Grammens zijn aktie voerde.

Het is dus fout te stellen dat Sint-Genesius-Rode altijd al een soort laatste verdedigingspost van Vlaanderen op de taalgrens zou geweest zijn. In Brabant ligt de definitieve taalgrens van 1963 noordelijker dan vroeger, zodat ook de « bolwerkkfunctie » van Sint-Genesius-Rode van meer recente datum is. Rode heeft de ontwikkeling gevolgd van alle Vlaamse gemeenten in een land dat zeer lang in het Frans werd bestuurd. Die ontwikkeling was niet gericht op het herwinnen van grondgebied ten nadele van Wallonië, maar enkel op het herstel — in vele gevallen : de invoering — van de volkstaal als bestuurstaal. De relatie Rode-taalgrens is dus niet zo oud, en kan beschouwd worden als een onderdeel van de strijd tussen Vlaams-Brabant en het tweetalige Brussel. Dat Sint-Genesius-Rode een « corridor » tussen Brussel en Wallonië zou zijn moet dus beschouwd worden als een programmapunt van het Brussels expansionisme, niet als een van de op de taalgrens te betwisten dossiers.

De taalwet van 31 juli 1921 ging aan Rode niet onopgemerkt voorbij, zoals die ook niet aan zovele Vlaamse gemeenten onopgemerkt voorbij ging. Op basis van deze wet beslisten immers steden als Vilvoorde, Ieper, Tienen en Halle om tweetaligheid in het bestuur van de gemeente te behouden, omdat ofwel twintig procent van de kiezers hierom hadden gevraagd, ofwel omdat de heersende gemeentebesturen de taalwetten aan hun laarzen laptten. In deze besturen heersten de Franskiljons nog oppermachtig, en zij legden hun wet op.

In Rode interpeleerde de socialist Killens op 15 september 1921 over taalproblemen in de gemeenteschool. Hij keurde het af dat bij de prijsuitdeling « uitsluitelijk de Vlaamse taal » werd gebruikt. Hij zei dat in alle scholen te Rode steeds gebruik werd gemaakt van de twee landstalen, en dat enkel in de jongensschool van het dorp daarvan werd afgeweken. De raad ging op zijn verzoek in en vroeg de hoofdonderwijzer om in de toekomst « al de stukken die tijdens de prijsuitdeling zullen vertoond worden, beurtelings in de Vlaamse en de Franse taal voor te dragen ». Er kan worden verondersteld dat de socialist Killens niet zozeer door culturele dan door sociale motieven gedreven werd. Zijn kiespubliek bestond immers uit arbeiders, die in Brussel of in de fabrieken van de Zennevallei gingen werken. Die hadden daar al lang vastgesteld dat de kennis van het Frans als een *conditio sine qua non* voor sociale verheffing moest worden beschouwd.

Belangrijker is de formele stellingname van de gemeenteraad van Rode betreffende de toepassing van de wet van 1921. Dat gebeurde n.a.v. een omzendbrief van de gouverneur, besproken ter zitting van 26 oktober 1922. De raad stelde vast dat géén aanvraag voor tweetaligheid was ingediend door twintig procent van de gemeentekiezers, maar overwoog — en deze overweging moet helemaal worden geciteerd : « overwegende dat onze gemeente, gelegen op het uiteinde van het Vlaamsche gedeelte, dat te meer eene groote menigte der bevolking die des zomers hier verblijven de

Vlaamsche taal niet machtig zijn en dus volgens in vele gevallen de Fransche vertaling vragen. Overwegende dat tot hiertoe voor de briefwisseling de taal is gebruikt door den briefwisselaar aangenomen (er werd in het Frans of Vlaams geantwoord), besluit voor wat de briefwisseling betreft te handelen zoals het tot hiertoe is gedaan geweest maar van alle publieke berichten en aankondigingen die aan het publiek moeten gedaan worden in de twee landstalen op te stellen ».

En overtuigd van hun gelijk zetten de gemeenteraadsleden op 2 augustus 1923 een stap verder : « Gezien de aardrijkskundige ligging onzer gemeente die begrensd is door Groot-Brussel ten noorden en door Wallonië ten zuiden, de gemeenten Waterloo en Eigenbrakel, alzo de *brug* vormend tussen deze twee begrensde gewesten, gezien de grote noodwendigheid de kinderen in de twee landstalen te onderrichten, besluit : 1° de Fransche taal moet onderwezen worden te beginnen met een dagelijksche oefening in deze taal voor het eerste en tweede studiejaar ; 2° dit onderricht in de opeenvolgende jaren zal geschieden op zulke wijze dat de leerlingen op den ouderdom van 14 jaar zowel de Fransche als de Vlaamsche taal zullen kunnen lezen, schrijven en spreken ».

Die « groote menigte der bevolking die des zomers hier verblijven (en) de Vlaamsche taal niet machtig zijn » zullen wel de Brusselaars van Ukkel en omgeving zijn geweest. Later zou senator-gemeenteraadslid-liberaal-fabriekseigenaar Hougardy tussen Ukkel en Sint-Genesius-Rode regelmatig van domicilie wisselen : niet enkel in functie van de seizoenen, maar ook in functie van de verkiezingen. Telkens als er nationale verkiezingen werden uitgeschreven ging hij dicht bij zijn Brussels kiezerskorps in Ukkel wonen, maar hij nam uit tijdverdrijf en om de Franskiljons van Rode te plezieren graag deel aan de gemeenteraadsverkiezingen aldaar. Pas in de late zeventigste jaren koos Hougardy definitief voor Ukkel.

Gedreven door een dubbel motief besliste de gemeente-

raad van Rode dus in de twintiger jaren een komplette vorm van tweetaligheid in te voeren of te behouden, waar die al bestond : enerzijds om de dure klasse van Brusselse Frans-taligen naar de gemeente te lokken en ze er alle diensten — faciliteiten is een te zwak woord — te verschaffen (men zal ook wel aan de staat van de gemeentekas hebben gedacht, en die Franskiljons zelf zullen wel met meer dan enkel maar zachte druk om die diensten hebben gevraagd) ; anderzijds omdat wie zijn status wou verheffen dit in het Frans moest doen.

Om dit alles te bekronen besliste de gemeenteraad dan maar in maart 1932 met 7 stemmen tegen één, bij één onthouding, om Sint-Genesius-Rode te zien aansluiten « bij le Grand-Bruxelles voor wat het gebruik der talen betreft, en om deze beslissing over te maken aan de minister van Binnenlandse Zaken, de provinciegouverneur en de voorzitter van Kamer en Senaat ». Hiertegen kwam echter een reactie, want het volgende gemeentebestuur (na verkiezingen dat jaar) kan als het eerste « Vlaamsgezinde » in de geschiedenis van Rode worden omschreven. De twee katholieke partijen die toen een meerderheid vormden werden wellicht eerder om hun lokaal programma dan om taalmotieven verkozen, maar zij sloegen toch een Vlaamse koers in. Onderpastoor Uyttenhove zou de actieve Vlaamse Beweging in Sint-Genesius-Rode hebben binnengebracht. Hij stond natuurlijk niet op de lijst. Dokter Carlier werd in 1932 burgemeester. De nieuwe meerderheid besliste meteen om de (nieuwe) taalwetten van 1932 in de administratie strikt toe te passen.

Die taalwet kwam er op 28 juni 1932. Het in 1921 erkende beginsel van regionale eentaligheid werd door deze wet bekrachtigd en versterkt. In de vier Vlaamse provincies en in de arrondissementen Brussel en Leuven (de agglomeratie Brussel uitgezonderd, die op dat moment 16 gemeenten telde), werd voortaan het Nederlands de enige bestuurstaal. In de taalgrensgemeenten met een taalminderheid van ten minste 30 procent dienden berichten en mededelingen echter in beide landstalen te worden opgesteld. Elke inwoner kreeg

bovendien het recht om de taal te kiezen van de voor hem bestemde akten en getuigschriften. In de praktijk werden deze gemeenten tweetalig bestuurd, wat Flor Grammens tot een nieuwe taalgrensakcie zou aanzetten.

Het percentage van de taalminderheid (30 procent) bedroeg al 10 procent meer dan de soortgelijke regeling die in de wetten van 1921 voorkwam, maar was deze keer niet gevestigd op verklaringen van kiezers maar op de uitslagen van de volkstellingen. In 1930 telde Rode 15 procent Frans-taligen (Linkebeek toen al 25 procent), zodat de nieuwe Vlaamse meerderheid over een wettige basis beschikte om het Nederlands als bestuurstaal in de gemeente in te voeren en het Frans te weren. Rode kreeg dan ook, voor de eerste keer sinds de oprichting van België, een Nederlandstalig uitzicht. Tegen het aanleren van het Frans in de gemeenteschool werden geen maatregelen getroffen, om uitwijking naar de agglomeratie te voorkomen. Burgemeester Carlier zorgde er zelfs voor dat de buurttram van Brussel naar Rode voortaan opereerde onder de letter R, niet meer onder « Rh » : deze betwisting over de schrijfwijze van Rode wordt aan Franstalige zijde nog regelmatig opgehaald, en schijnt in Sint-Genesius-Rode decennia lang de rol te hebben gespeeld van katalysator, het supreme symbool voor de al dan niet Vlaamse oorsprong van de gemeente. Om diverse redenen leed het kollege-Carlier in 1938 echter een nederlaag : interne verdeeldheid, herstel van eenheid bij de anderen, lokale motieven, ook taalkundige motieven bij gewone Rodenaars die onder invloed en druk stonden van de Franskiljons en van het Brusselse zomervolk. Overigens werd zoals in het gehele land deze politieke ontwikkeling snel door de tweede wereldoorlog doorbroken. Nadien zou de hele Vlaamse Beweging eerst een zeer moeizame periode van herstel kennen voor ze weer met haar programma voor de dag kon komen, maar dan zitten we al in de zestiger jaren, wanneer het lot van Sint-Genesius-Rode — voor de eerste keer — verbonden zal worden met dat van vijf andere gemeenten rond Brussel : Linkebeek, Kraainem, Wezembeek-Oppem, Wemmel en Drogenbos.

Rode kwam dus in 1963 niet uit de lucht vallen, zoals ook niet de indeling van het land in taalgebieden in 1963 uit de lucht kwam te vallen, maar bekeken moet worden in het raam van een zeer langzame evolutie in de richting van een herstel van de volkstaal als bestuurstaal in Vlaanderen. Binnen het Belgische bestel ging het zelfs om de *invoering* hiervan, niet om een *herstel* van het Vlaams als bestuurstaal. In deze evolutie moeten momenten als de taalwetten van 1921 en 1932 als zeer belangrijk worden beschouwd.

Rode zelf was oorspronkelijk een zeer arm dorp, bij het bos gelegen, waarvan de geneugten vanuit Brussel werden ontdekt. De druk van een Franstalige hoge kaste is er dus zeer oud. In feite werd Rode enkel tussen 1932 en 1938 in het Nederlands bestuurd, hoewel de Franstaligen dan nog de beschikking kregen over ruime faciliteiten. Rode lag boven de taalgrens. De verfransing werd er binnengebracht vanuit Brussel, niet vanuit het zuiden. De meeste inwoners van Rode pasten zich aan de tijdsgeest aan die het Frans vooropstelde als instrument van sociale, economische en ook culturele ontvoogding. Er zou de hardnekkigheid nodig zijn van een aantal flaminganten om Rode in te schrijven in de ontwikkeling van de hele Vlaamse Beweging, een ontwikkeling die wat Rode betreft nog niet af is. Bij die eerste flaminganten zaten onderpastoor Uyttenhove, burgemeester Carlier, en gemeenteraadslid Constant Theys. Theys zou later de geschiedenis van Rode te boek stellen, evenals deze van Drogenbos en van Linkebeek.

**

« Bij het samenstellen van deze vierde dorpsmonografie is het me opgevallen hoe de algemene structuur van bijeenliggende dorpen weinig verschilt, zodat ik in onderhavig werkje haast dezelfde zaken zou moeten herhalen, zij het dan in enigszins gewijzigde bewoordingen. Welk groot verschil bestaat er bijvoorbeeld in de landbouwtoestanden en het kerkelijk en burgerlijk bestuur van dorpen in een zelfde streek ?

Dr. Jan Lindemans schreef ten andere reeds dat de ene dorpsmonografie treffend op de andere lijkt ; alleen de namen verschillen en het zijn juist deze konkrete feiten die aan de dorpsgeschiedenis hun blijvende waarde verzekeren ».

Dat schrijft de onvolprezen Constant Theys in zijn voorwoord tot zijn « Geschiedenis van Linkebeek ». Theys zetelde lange tijd in de gemeenteraad van Sint-Genesius-Rode, waar hij met enkele anderen het bewuste flamingantisme heeft binnengebracht. Theys heeft zijn hele leven gewerkt aan de geschiedenis van de gemeenten tussen Zenne en Zoniën. Hij schreef monografieën over Ruisbroek, Drogenbos, Dworp, Kapelle-op-den-Bos, Linkebeek, Alseberg, Sint-Genesius-Rode, Beersel en Huizingen. In deze reeks van gemeenten zitten er drie die later als « randgemeenten » omschreven zouden worden : Sint-Genesius-Rode, Drogenbos, Linkebeek.

Aangezien « alleen de namen verschillen » mag dit overzicht van de geschiedenis van Linkebeek kort zijn. Uit de lektuur van de « Geschiedenis van Linkebeek » verschijnt dit kleine dorp als een soort broer van Sint-Genesius-Rode : even oud, lang even arm, en sinds enige decennia opgezaald met een residentiële funktie ten behoeve van rijkere Brusselsaars uit de zuidkant van de agglomeratie, die in de zomer graag het lommer van het Zoniënwoud opzoeken.

Het dorp ontleent zijn naam aan een kronkelige beek, die ontspringt aan de voet van de beboste zandheuvels in het gehucht Verrewinkel. « Link » zou een in het Nederlands verouderde term zijn, die in het Engels nog voorkomt in « golflinks » : een begraasde helling voor golfspel, en in een oudere betekenis een hellend terrein of heuvel. Heuvels zijn er genoeg in Linkebeek. Theys vermeldt een Eksterenberg, een Kattenberg, een Koekelberg, een Schonenberg, een Zavelberg en een Boterberg, naast talrijke dalen of dellen : Grootdal, Grasdelle, Schouwendal, Meysedelle, Koensdelle, Kleindelle, Bunsdelle, Rankelsdelle, Moyleken, Wijnenborredelle. Andere namen in de toponymie verwijzen dan weer

naar vijvers, beken en bronnen. Al dat fraais ligt er nog, maar heuvels en dellen, waters en bossen bepalen nu minder het uitzicht van de gemeente dan oude en nieuwere villa-wijken. Theys noteerde (1957) zelf nog dat « hoewel geen noemenswaardige bossen meer overblijven, (de gemeente) toch een werkelijk bebost en rijk beplant uitzicht vertoont doordat veel hoeken, kanten en glooiingen met boom en struik zijn bezet en het afwisselend plantsoen van de vele villa's en landhuizen op enkele jaren tijd weelderig gegroeid is, bij zo ver dat die woningen bijna geheel onder groen en loof verdwijnen ».

Dezelfde professor Cumont als in Sint-Genesius-Rode vond in Linkebeek silexen, hamers, pijlpunten, polijststenen uit het neolithicum — en deze voorwerpen liggen samen met deze uit Rode in een zaal van het Curtiusmuseum te Luik. Het grondgebied van Linkebeek wordt dus al zeer lang onafgebroken bewoond. Een parochie werd betrekkelijk laat opgericht (1110), vermoedelijk omdat de bevolking niet talrijk genoeg was voor een eigen parochie. Die van Linkebeek gingen overigens ook nog lang na de oprichting van hun kerk naar Sint-Genesius-Rode, omdat dochterkerken zoals deze van Linkebeek geen dooprecht bezaten. Theys hecht in zijn boek nogal wat belang aan de rol die de grote hoeven in deze gemeente hebben gespeeld; het Hof te Schilde, het Hof ten Heuvel, het Hof ten Elleboog, het Hof ten Bluts, het Hof te Perke, (« Perk » zou komen van een omheind stuk grond ter bescherming tegen groot en klein wild uit het Zoniënwood), het Hof te Homborch, het Sint-Elooishof, het Hof te Schavel, het Hof van der Brugge, de hoeve de Beer, de hoeve Labarre. Een groot stuk van de geschiedenis van Linkebeek is de geschiedenis van deze grote hoeven, en van de families die ze bewoonden. Van de meeste van deze hoven is niets meer bewaard gebleven, zelfs geen verwijzing naar hun naam in de straten, plantsoenen en wijken die hun plaats hebben ingenomen. Er kan uit worden afgeleid dat Linkebeek zeer lang een landbouwdorp is geweest en een door en door Vlaamse gemeente. Buiten een paar oude La-

tinjse akten zijn tot de Franse bezetting alle stukken in de volkstaal, het Nederlands gesteld. In 1846 bleek uit de volkstelling dat Linkebeek voor 100 procent nederlandssprekend was: het was toen veruit de meest Vlaamse gemeente rond Brussel. Zoals in het hele land werd voor het bestuur echter enkel het Frans gebruikt. De gemeente telde maar een dertigtal kiezers (34 in 1844), en uit een verslag van een gemeenteraadszitting in die jaren blijkt dat zelfs deze kiezers niet allen de bestuurstaal machtig waren. Hoe ver moet het gewone volk zich dan wel niet van dit bestuur verwijderd hebben gevoeld.

Een Coosemans, sekretaris, las op die zitting in het Frans de wet op de verkiezingen voor. Een gedeelte van de aanwezige kiezers snapte er niets van. Coosemans verstrekke hun dan in het Nederlands over enige belangrijke artikelen uitleg, maar de kiezers zegden tot Coosemans dat hij hun al vertalend om het even wat kon wijsmaken. Na de verkiezingen gingen de heren Berckmans en Jacques van Keerberghen, die met het toezicht op de telling waren gelast, « hun pijp smoren, de ene achter een bureau om niet te kunnen zien wat er gebeurde en de andere in een hoekje daarachter ». Dat de notabelen het niet moeilijk hadden om hun gezag op deze wijze bevestigd te zien ligt voor de hand. In 1834 — zo blijkt alweer uit een verslag van een gemeenteraadszitting — legt de burgemeester aan de raadsleden vóór de stemming uit dat « Ja » in het Vlaams hetzelfde is als « Oui » in het Frans, en dat « Neen » in het Vlaams hetzelfde is als « Non » in het Frans. Er zullen wel een paar boeren-verkozenen goesting gekregen hebben om in een hoek een pijp te gaan smoren.

Gaandeweg duiken vanaf 1850 in het archief van de gemeente stukken in de volkstaal op. Toch zou Linkebeek heel langzaam mee evolueren met de hele Vlaamse Beweging, en wachten tot de totstandkoming van een formele taalwet in de dertiger jaren van deze eeuw om het Nederlands als bestuurstaal te installeren. In 1938 werd in de gemeenteraad beslist « om de bestaande toestand inzake taalregime met het

Vlaams op voorrang » te behouden. Op dat moment werd Linkebeek echter al bedreigd door massale inwijking van Franstaligen uit Brussel. In 1907 telde de gemeente 423 kiezers, waarvan er 196 niet in Linkebeek geboren waren. In 1952 waren er op de 2.258 kiezers slechts 651 in Linkebeek zelf geboren. Hoewel Linkebeek dus van oorsprong een homogeen Vlaams dorp was werd het nooit uitsluitend in het Nederlands bestuurd. Zoiets laat sporen na, en kan mee dienen ter verduidelijking en begrip van de jongste politieke evolutie van deze kleine gemeente.

**

Naast Sint-Genesius-Rode lag Linkebeek, naast Linkebeek ligt *Drogenbos* : dat zijn de drie faciliteitengemeenten ten zuiden en zuidwesten van de Brusselse agglomeratie. Rode en Linkebeek hebben met elkaar verwijzingen naar het woud gemeen, en een residentiële functie. Drogenbos ligt in de Zennevallei, en heeft altijd wat met industrie te maken gehad. In Linkebeek besliste de gemeenteraad op 24-10-1830 om een wacht op te richten om eigendommen te beschermen : geen mens dacht toen aan de oprichting van een nieuwe staat, maar de bezitters waren ongerust want arbeiders uit Drogenbos en Vorst hadden spinnerijen en weverijen kort en klein geslagen, omdat zij na de invoering van stoommachines werkloos geworden waren. Een van de zes randgemeenten, uitgerekend het stille Drogenbos, mag dus de eer opeisen om aan de wieg te hebben gestaan van België.

Drogenbos moet zo geschrokken zijn geweest van het blote feit als klein nest in wat later als de Belgische Omwenteling werd omschreven een kleine, maar belangrijke rol te hebben gespeeld, dat het zich snel in alle bescheidenheid heeft teruggetrokken. Drogenbos is ook nu de wanhoop van de plaatselijke korrespondenten : er valt nooit iets uit of over deze gemeente te melden. De inwoners dragen naar verluidt als spotnaam « kaasdrogers », of « kaaskrabbers », omdat er een bekende, hard geurende « Brusselse Kaas » wordt ge-

maakt, die zwaar op de maag ligt. Drogenbos bestaat als afzonderlijke gemeente nog niet zo lang, pas sinds 1798. Voordien maakte het deel uit van Ukkel. In 1825 werd Drogenbos een afzonderlijke « parochie ». Dat begrip heeft in de meeste dorpsmonografieën meer belang dan de louter administratieve omschrijving « gemeente ». Er kan dus over de voorgeschiedenis van Drogenbos weinig worden verteld. In de Middeleeuwen maakte het deel uit van de heerlijkheid Mechelen, als eigendom van het geslacht dat de « Berthouds » heette. Drogenbos — luister naar de naam — moet er toen hebben uitgezien als een min of meer droog stuk van het Zoniënwoud. In 1374 woonden er amper 28 volwassenen. De annalen leren ons dat te Drogenbos in 1435 50 huizen stonden. Een verschrikkelijke pestepidemie vaagde de hele bevolking op enkele decennia bijna compleet weg. In 1525 telde Drogenbos 37 huizen, in 1686 bleven er weer maar 24 van over.

Bij de Belgische Omwenteling haalde Drogenbos zijn moment van glorie. Arbeiders uit Drogenbos en het naburige Vorst sloegen de textielfabrieken, waarin zij werkten, aan diggelen, in de hoop op deze wijze de ingebruikname van nieuwe, met minder mankracht bediende machines te kunnen beletten. Tegen dit geweld organiseerde de burgerij een Burgerwacht, die in een eerste fase met de steun van de Hollanders de opstand zou neerslaan. Einde augustus-begin september 1830 bleek zich echter op deze sociale opstand een cultureel-politieke loot te hebben geënt, gedragen te Brussel door ballingen uit Frankrijk en in Wallonië door een algehele ontevredenheid tegenover de Hollanders — en tot ieders verbazing zou uit deze Septemberdagen een nieuwe staat ontstaan. Historici hebben tot vandaag nog altijd geen sluitende verklaring gevonden voor bijvoorbeeld de snelle terugtocht van de Hollanders, wat voedsel geeft aan het vermoeden dat het Noorden de Zuidelijke provincies na een ervaring van vijftien jaar samenleven liever kwijt was dan rijk. Met zekerheid kan echter worden gezegd dat aan de grondvesten van de nieuwe staat eerst rellen tussen fabrieks-

arbeiders en de burgerwacht van de burgerij lagen, en dat hieraan pas in een tweede fase een politiek-kulturele dimensie werd toegevoegd. Drogenbos komt dus met ere in het boek van de Belgische Omwenteling voor. Het zal na de Belgische Omwenteling mee gedeeld hebben in de miserie die de Vlaamse gemeenten van toen heeft getroffen, ook de gemeenten rond Brussel. In zijn « Histoire de la Crise Economique des Flandres » (1929) komt prof. G. Jacquemyns tot het besluit dat het pauperisme in Vlaanderen vanaf 1840 niet aan de elkaar opvolgende aardappelplogen en misoogsten was gelegen. Hij omschrijft de crisis in de landbouw als het incident dat de ernst van de toestand blootlegde. De permanente, dieperliggende oorzaak van de miserie lag in de teleurgang van de textielindustrie, omdat de overgang naar nieuwe machines, nieuwe technieken, een grotere markt en nieuwe produkten niet snel genoeg geschiedde: niet alleen omwille van de tegenwerking van de arbeiders, maar evenzeer door de krenterigheid en het konservatisme van de textielbaronnen van toen. Jacquemyns schrijft: « Vlaanderen miskende de wet van de vooruitgang, door obstinaat aan het verleden vast te blijven hangen. De arbeider ging eraan ten onder door slechte draad te weven op een oude machine die hij al lang had moeten laten staan. Een groot gedeelte van de verantwoordelijkheid valt echter de rijke kooplieden en de vertegenwoordigers van het Vlaamse volk ten deel, die zonder inzicht in de economische noodzaak van het ogenblik gedurende jaren bleven zeggen dat de crisis snel voorbij zou gaan ».

Misschien bestaat er zoiets als de les van Drogenbos, en dan heeft deze gemeente — al kreeg ze dan pas in 1798 deze officiële benaming — haar plaats in de geschiedenis ruim verdiend.

In 1860 gebeurde in Drogenbos nog wat anders, iets vreedzamers. De familie Rey, textielbaronnen, liet door architect Cluysenaer een klassicistisch kasteel optrekken, in witte steen, dat nu als « Villa Calmeyn » bekend staat. Deze eveneens als textielbaronnen te omschrijven familie bewoont

het goed nog altijd. Een van de telgen uit dit geslacht is burgemeester van Drogenbos sinds 1964. Hij loodste zijn gemeente zonder schokken, en in een komplette stilte, doorheen de faciliteiten, de rust van Drogenbos niet meer verstorende.

**

Wemmel is te herkennen aan zijn Dikke Beuk, die op een heuvel van tachtig meter aan de noordkant van de agglomeratie oprijst. De Dikke Beuk is stervende, aangetast door grondwerken bij de aanleg van de Ring rond Brussel. Op 12 mei 1912 sneuvelde zijn voorganger in een storm, en er kan worden verwacht dat ook deze Dikke Beuk zo snel mogelijk zal worden vervangen. Anders is Wemmel zijn signaal kwijt. Dat die van Wemmel op hun Eénenboom (in Evere staat ook zo een Eénenboom, een linde) zo trots zijn komt in de eerste plaats omdat in deze landbouwgemeente ten noorden van Brussel veel minder bomen staan dan in het gebied ten zuiden en ten oosten van Brussel, waar de andere gemeenten met faciliteiten liggen. Hierdoor onderscheidt Wemmel zich meteen van de vijf andere gemeenten met faciliteiten. Het is een landbouwdorp, dat nooit helemaal volgebouwd geraakte met de type-villa's van de migrant uit Brussel. In 1970 funktioneerden daar nog 88 boerderijen van gemiddeld 4,3 hektaren. Al zal dit aantal nu wel wat geslonken zijn, een uitzicht als landbouwdorp kon Wemmel grotendeels bewaren.

Wemmel (in het Latijn: Wamblinis) zou tot het Germaanse « Kwamma » te herleiden zijn, wat « smalle vallei » betekent, of « met gras begroeide helling ». Anderen houden het bij het Angelsaksische « Hwann », dat « uitsteken-de hoek » betekent. Deze en andere biezonderheden schreef in 1945 Eerw. Heer Dessaer in een roerende « Geschiedenis van Wemmel » bijeen. De schrijver relateert zelf het belang van zijn werk in een inleiding, waaruit de nuchterheid blijkt van de Wemmelse bewoner. « Daargelaten de rampen

en weeen welke de oorlog met zich meevoert — daar de wereld het nu eenmaal zonder oorlog niet schijnt te kunnen stellen — is over Wommel niet veel van enige betekenis te melden. Alles werd, om zo te zeggen, uit archieven en familiepapieren geput». Een eerste hoofdstuk is gewijd aan de Helden van 14-18 en deze van 1940. Zij zien ons nog altijd triest en een beetje beschuldigend aan vanuit vergrijsde pasfoto's: Verbesselt, De Mol, Verpeut, Thyssen, weer Verbesselt, Bogemans, Versaen, Verhasselt, Robbrechts, van Elwijck, Meyskens — alle goed-Brabantse namen.

Verder wordt gemeld dat zes beken het grondgebied van de gemeente bevoelen en dat de bodemhoogte schommelt tussen veertig en tachtig meter. In 1686 besloegen bossen nog een beduidend gedeelte van het oppervlak van de gemeente, maar in 1847 bleven daar al maar 7 ha meer van over. Nu zijn de bossen bijna geheel verdwenen, al bleef de benaming in gebruik voor de aanduiding van gehuchten. De aarde van Wommel laat goede landbouw toe. Dat wisten naar verluidt de eerste Frankische boeren al. Dat Wommel oud is wordt aangetoond door benamingen zoals de Romeinse Steenweg en de Gallische Helling, die nu het uitzicht hebben verkregen van enerzijds een steenweg van het type dat in de vijftiger jaren het verkeersnet beheerste, en anderzijds een oprijt naar de ring rond Brussel.

Wommel kende een verdubbeling van zijn aantal inwoners tussen 1920 (2.280) en 1940 (5.872). Uit een studie van een sociale assistente uit die jaren blijkt dat nogal wat toringlijders zich in die jaren te Wommel kwamen vestigen, omdat het dorp bekend stond voor de zuiverheid van zijn lucht. Meer volk werd echter aangetrokken door de bebouwing (met paviljoenen) van de barre Heyzelvakte voor de Expo van 1935, terwijl Wommel ook zijn deel kreeg van de mensen die werden aangetrokken door Expo 58. Vele Wommelaars verdienden toen een aardige bijverdienste met het verhuren van kamers aan Expo-bezoekers. In 1961 telde Wommel al 10.040 inwoners, in 1980 13.620. Zonder de

zuigkracht van Expo 58 was Wommel misschien aan faciliteiten ontsnapt.

Verder is er over Wommel weinig te melden, tenzij dan de geschiedenis van de grote boerenhoven, en van families die te Wommel verbleven, zoals de familie de Limburg-Stierum. De door de Expo's aangetrokken migranten hebben dit dorp niet wezenlijk aangetast, ook al omdat het vermoeden kan worden geuit dat veel van deze nieuwe Wommelaars uit Vlaanderen kwamen.

Wommel is Brabants gebleven. Er moet dan ook worden opgepast met de interpretatie van de gemeenteraadsverkiezingen die na de invoering van faciliteiten in 1963 plaats hadden. De uitslagen ervan mogen niet worden geïnterpreteerd als een strijd tussen een Vlaams kamp en een Frans kamp, maar als een strijd tussen een lokale partij (Geurts) en een blok van bewuste Vlamingen. Uit de studie Kluft-Jaspers, waarover verder meer, bleek al meteen na de invoering van de faciliteiten dat Wommel vervlaamste, vergeleken bij de uitslagen van de talentelling van 1947. Dat was in de vijf andere randgemeenten niet het geval. Wommel trok zich van toen af aan al achter zijn Dikke Beuk terug. Aan de Franstaligen kan de verdienste niet worden ontegenwoordigd daar een mooie vertaling voor gevonden te hebben: « l'arbre ballon ».

*
**

Wezembeek-Oppeem is het dorp van de twee kastelen, en van de twee grafelijke geslachten. Het ene geslacht heet de Burbure de Wesenbeek, en leverde vroeger de burgemeesters. De de Burbures bewonen het kasteel van Wezembeek, gelegen in de buurt van de Sint-Pieterskerk, nog altijd omringd door een park van 25 ha. Het andere geslacht heet de Henri-court de Grunne. Deze graaf woont nu naast het kasteel van Oppeem, dat lang het eigendom van zijn familie was. Het geslacht de Grunne levert de burgemeesters van Wezembeek-Oppeem sedert de twintiger jaren. De jongste graaf de Henri-

court de Grunne heet Baudhuin, en beheert de gemeente zonder onderbreking sedert 1946. Dat bijvoorbeeld Wezembeek-Oppem wel en Dilbeek in 1963 niet met faciliteiten werd begend ligt in de eerste plaats aan deze machtige burgemeester, die al ongeveer even lang als zijn burgemeesterschap duurt een hoge functie bekleedt in de Vereniging van Steden en Gemeenten, en gedurende bijna een kwarteeuw binnen de PSC gezag had als de « stem van de periferie ». De klank van die stem was niet altijd hetzelfde in Brussel als in Wezembeek-Oppem, waar de Grunne een traditie van goed lokaal beheer verderzet, maar was in 1963 van doorslaggevende betekenis.

Wezembeek-Oppem ligt in de schaduw van het Zoniënwood, dat in dit bestel al zo vaak moest worden vermeld. Het grondgebied van Wezembeek-Oppem behoorde eertijds aan de hertogen van Brabant. In de elfde en twaalfde eeuw verdeelden deze hertogen stukken van hun grondgebied onder trouwe vazallen en kloostergemeenschappen. Zo viel het hof Wesembeek vanaf de twaalfde eeuw toe aan het geslacht Wesembeek. De familie de Burbure kwam maar veel later opduiken, en kreeg op het einde van de zeventiende eeuw een adellijke titel. Aan deze titel borduurden zij zelf het oude verlengstuk « de Wesembeek ». Het hof van Oppem hoorde toe aan de heren van Dongelberghe, en zou door verkoop overgaan in handen van een hele rits grafelijke families. De familie de Henricourt de Grunne vestigde er zich in 1896, en bouwde een nieuw kasteel op de grondvesten van een in puin gevallen priorij van Beggaarden. Sinds de Franse revolutie maken Wesembeek en Oppem één administratief geheel uit, onder de niet zo originele benaming « Wezembeek-Oppem ».

De gemeente beschikt niet over een eigenlijke kern, ook niet over een kern « Wezembeek », en een kern « Oppem », zoals afgaande op de benaming zou kunnen worden verondersteld. De gemeente bestaat uit verschillende gehuchten, waarvan de benaming vaak tot de middeleeuwen teruggaat: het Veldeke, Ban Eik, Galgenberg, dorp (Wezembeek), Op-

pem, Vosberg, Kouwenberg, Lange Eik, Keienberg, Warandeberg, De Scheid, Klein Holland. Door intense verkaveling en bebouwing vervalt nu grotendeels het onderscheid tussen deze gehuchten. Wezembeek-Oppem biedt een wat verwarrend uitzicht, vergelijkbaar met Kraainem, met dien verstande dat in Kraainem de percelen vaak groter zijn dan in Wezembeek-Oppem: veel groen maar veel huizen, waarbij de nieuwe wijken eerder de aanblik van het dorp bepalen dan de bestaande kernen van gehuchten. Zonder de twee kastelen zou Wezembeek-Oppem er helemaal als een onordelijke agglomeratie van villa's uitzien.

Wezembeek zou afgeleid zijn van het oud-Nederlandse « weze » dat gewoon weide betekent. Oppem komt van Opheem, zijnde een hoger gelegen heem, hof of dorp. In 1435 telde men er 63 huizen, maar zoals in alle dorpen uit dit gewest was dit aantal een paar decennia later al tot de helft ervan teruggebracht. In 1525 stonden er weer 45 huizen, en anderhalve eeuw later bleven daarvan alweer maar 28 over, plus twee brouwerijen, twee herbergen, een smidse en een kasteel. En net zoals in alle Vlaamse dorpen betaalde Wezembeek-Oppem zijn gelag aan de hongersnood na 1840: van de 833 bewoners in 1846 leefden er, naast 105 schoolkinderen, 149 van de openbare onderstand. Wezembeek-Oppem heeft dus tot de dag van vandaag geleefd in de schaduw van twee kastelen, en wordt sinds 1946 bestuurd door graaf Baudhuin de Henricourt de Grunne. Het aantal Franstaligen was er lang te verwaarlozen (3,73 procent in 1910 en 14,01 procent in 1930), maar steeg tot bijna 36 procent bij de betwiste talentelling van 1947 en tot bijna 40 procent in de studie Kluft-Jaspers (1969). Die verfransing loopt gelijk met de toename van de bevolking: van 3.800 in 1947 tot 9.675 in 1966, 11.207 in 1971 en 11.738 in 1978: sindsdien lijkt het bevolkingscijfer eerder naar een status quo te evolueren.

Verder is er over Wezembeek-Oppem weinig te vertellen: een Vlaams dorp aan de rand van het Zoniënwood, onafgebroken bestuurd door telgen uit grafelijke geslachten, waar-

van de laatste in Brussel over Wezembeek-Oppem een frans-talig image verspreidt.

**

Kraainem kan als het duurdere broertje van Wezembeek-Oppem worden beschouwd. Ook hier is geen kern aan te wijzen. Het dorp kan in drie delen worden verdeeld: de hoogte (het dorp), de laagte aan de Woluwe en het beboste Stokkel. De wijk Vier-Armen (Quatre-Bras) kan hieraan nog als een aparte, dure wijk worden toegevoegd. Er bestaat geen rechtstreeks openbaar vervoer tussen de verschillende wijken van Kraainem. Wie van Stokkel naar het dorp moet gaat via Brussel. Een Koningin Astridlaan maakt vreemde kronkels om verschillende delen van het dorp met elkaar te verbinden, maar een paar van die kronkels hebben ook wat met verkavelingen te maken.

In het Karolingische tijdperk maakte Kraainem deel uit van het grondgebied van de Sint-Baafsabdij te Gent. De abdij speelde het gebied kwijt aan de graaf van Vlaanderen (974). Na 1090 hoort Kraainem toe aan een familie grootgrondbezitters, die later als de Crainhem bekend zullen staan. In de achttiende eeuw was aan de Woluwe een papierfabriek werkzaam, wat het volkse karakter verklaart van de nu wat uitgestorven buurt die hierrond oprees. Ook nu nog boogt dit Laag-Kraainem op een socialistische traditie. Stokkel dankt zijn ontwikkeling aan het treintje dat n.a.v. de Koloniale Expositie vanaf 1897 van Brussel naar Tervuren reed, met een halte te Stokkel. Hoog-Kraainem dankt zijn ontwikkeling aan verkaveling. Daar zat de maatschappij Electrobél voor veel tussen, de erfgenamen van de spoorlijn Brussel-Tervuren, die er vanaf 1931 een elektrisch treintje van maakte. De maatschappij bleek nogal wat eigendommen te hebben verworven aan beide zijden van de lijn. Die werden snel verkaveld. De tweede grote verkavelaars waren de nazaten van de familie d'Huart, die grote lappen van het Zoniënwood aan weerszijden van de laan die nu nog de

naam van deze familie draagt, hebben verkaveld. Vanaf de vijftiger jaren kwam daar nog de gewone verkaveling bij via de Kleine Landeigendom en Eigen Haard, maatschappijen voor sociale woningbouw.

De politieke geschiedenis van Kraainem werd grondig bestudeerd. Zo weten we dat vanaf 1836 verslagen van het kollege en de gemeenteraad keurig in het Frans werden bijgehouden. Nederlandse teksten duiken maar op vanaf 1907. De eerste burgemeester was Gilles Jean Maeck, de eigenaar van de papierfabriek. Aan de verkiezingen van 14 juli 1836 namen 34 kiezers deel. Kraainem telde op 1 januari 1837 567 inwoners. De gemeente werd vooraf (1835) met zorg in kaart gebracht. Hieruit blijkt het uitzicht van de gemeente in die tijd: een klein, landelijk dorp met enkele belangrijke hofsteden en vrij veel kleine huizen, meestal in het bezit van inwoners van de gemeente. Bossen en velden waren echter bijna altijd het eigendom van vreemde bezitters, vooral edellieden. Op de grootste boerderij woonde het geslacht Verheyden. De grootste grondbezitters waren baron Vanderlinden d'Hoogvorst en burggraaf De Spoelberg la Rawette.

Kraainem blijkt van de miseriejaren na de Belgische Onafhankelijkheid meer dan zijn deel te hebben gehad. Uit een uitsplitsing van de statistiek met overlijdens voor de periode 1833-1849 leren we dat de helft van de overlijdens genoteerd werd voor personen beneden de 20 jaar. Bij letterzetter (later onderwijzer) Joannes-Christianus Spoelbergh en zijn vrouw Barbara Van Dam stierven tussen 1842 en 1849 zes kinderen kort na elkaar, waarvan er slechts ééntje drie jaar was geworden. Ook hier mag « landelijk » dus niet als synoniem voor « bucolisch » beschouwd worden.

In 1946 hadden de gemeenteraadsverkiezingen plaats die omwille van de oorlogshandelingen in 1944 waren overgeslagen. Kraainem telde toen 3.342 inwoners, waaronder 2.110 kiesgerechtigden. Bij de volkstelling van 1947 zouden slechts 48,37 procent van de ondervraagden verklaren enkel Nederlands te spreken, en daarmee bereikte Kraainem met-

een het laagste percentage Nederlandssprekenden van de latere zes randgemeenten. Van taalproblemen is echter geen spraak, in deze zin dat de lijst van de uittredend burgemeester A. Dezangré (« Gemeentebelangen ») de verkiezingen wint, en met de socialisten de gemeente zal besturen. Dezangré was een Franstalige, die zich behoorlijk in het Nederlands kon uitdrukken, maar het was wel een Franstalige.

In 1952 meldden zich de nationale partijen voor de gemeenteraadverkiezingen. Kraainem telde toen al 4.723 inwoners, waarvan er 2.317 stemgerechtigd waren. Een CVP-PSC-lijst kwam als overwinnaar uit de bus, en na ingewikkelde onderhandelingen (waarbij ook van partij werd gewisseld) werd CVP'er Coppens burgemeester van een feitelijk tweetalig kollege. Naar verluidt speelde in deze periode gemeentesekretaris Armand Forton een beslissende rol, en zou hij én Dezangré én Coppens naar voren hebben geschoven. Forton wou Kraainem zo snel mogelijk over de kaap der tienduizend inwoners halen, omdat een gemeente dan als financieel ontvoogd wordt beschouwd. Forton pleitte toen al voor een aansluiting van Kraainem bij Brussel.

In 1958 telde de gemeente 7.102 inwoners, met 4.080 kiesgerechtigden. De CVP-PSC-lijst van Coppens haalde een ruime absolute meerderheid, maar in de verkiezingspropaganda werd nu uitgebreid over taalpolitieke onderwerpen gehandeld. Er was zelfs al een « Rassemblement contre la tyrannie linguistique » actief. Coppens zou nog tot 1976 burgemeester blijven, maar telkens zetels verliezen. In feite leidde Coppens sinds 1952 een tweetalige lijst. De socialisten (Laag-Kraainem) boekten slechte resultaten, en begonnen zich tot de Franstaligen in de gemeente te wenden. Ondertussen was echter ook voor Kraainem het uur van de faciliteiten aangebroken (1963), en zouden de verkiezingen het jaar daarop in een ander raam plaatshebben.

*
**

In 1963 kregen deze zes gemeenten een gemeenschappelijke benaming — de randgemeenten — en een gemeenschappelijk statuut: de faciliteiten. Hun politieke ontwikkeling werd voortaan door dit statuut zelf beïnvloed. Omdat de totstandkoming van dit statuut beïnvloed werd door een strijd op nationaal niveau moet nu weer overschakeld worden naar het nationale vlak. Er kan echter al meteen worden meegedeeld dat de invoering van faciliteiten in de meeste gevallen een regularisering bij wet van een bestaande welwillendheid betekende, zoals uit dit overzicht is gebleken. Wezembeek-Oppem en Sint-Genesius-Rode kregen een lichtere vorm van faciliteiten dan Kraainem, Linkebeek, Wemmel en Drogenbos. Dit onderscheid bestaat nog. In Rode en Wezembeek-Oppem wordt een Frans document enkel als een vertaling beschouwd, in de andere vier randgemeenten als een volwaardig document.

4.

Bericht uit De Standaard van 7 november 1958, onder de titel : « Een ontgoocheling voor de Vlamingen » : « In politieke kringen werd bij het vernemen van de samenstelling van de regering met verbazing vastgesteld dat het Vlaamse landsgedeelte onvoldoende vertegenwoordigd werd. Inderdaad, er zijn slechts negen Vlamingen tegen tien Franstaligen, waarbij dient vastgesteld dat de hh. Lilar (vice-eerste minister), Van Houtte (Financiën) en Merchiers (Justitie), die bij de Vlamingen gerekend worden, in feite franstaligen zijn. Verder is het onaanvaardbaar dat de ministers van Buitenlandse Zaken (Wigny) en Buitenlandse Handel (Van Ofelen) allebei franstaligen zijn, dat de minister van Openbaar Onderwijs (Charles Moureaux) en Kulturele Zaken (Pierre Harmel) eveneens franstaligen zijn, precies als de ministers van Arbeid (Behogne) en Sociale Voorzorg (Leon Servais) ».

Zo was het dus nog in 1958 in dit land met de Vlamingen gesteld : zij beschikten nog altijd niet over de politieke macht die aan hun aantal beantwoordde. Telkens weer werd de « Vlaamse Beweging », de invoering van de democratie boven de taalgrens in het unitaire België, in haar normale ontwikkeling geremd. De tweede wereldoorlog, de kollaboratie van een deel van de Vlaamse top en vooral de interpretatie die hieraan na de oorlog zou worden gegeven m.b.t. het geheel van de Vlaamse Beweging, de repressie en epu-

ratie : dit alles zorgde voor een breuk in een demokratiseringsproces, en wel in een zo grote mate dat nog in 1958 een regering wordt gevormd met tien Walen, drie Franskiljons uit Vlaanderen en zes Vlamingen. 1958 was ook het jaar geweest van het trotse Brussel, dat de hele wereld op een Expositie had uitgenodigd. De Vlamingen speelden hierin een ondergeschikte rol, of stonden op de barrikaden. Er werd aan Vlaamse zijde met lof gesproken over een Wilfried Martens, die op de Expo een « Vlaamse Dag » had georganiseerd, en in een aantal toespraken goed had gesproken. Hem werd een grote toekomst voorspeld.

Een kwarteeuw later zit diezelfde Martens zeer stevig als eerste minister regeringen voor. Er bestaat wellicht geen betere illustratie voor het succes van de Vlaamse Beweging binnen het Belgische stelsel, dat nu in een debat verwickeld zit over de vraag of het Belgische dan wel het Vlaamse niveau voorrang van bestuurskracht moet krijgen, terwijl het de Walen zijn die neigen naar « extreme » oplossingen in de zin van zelfbestuur voor Wallonië. Op het einde van de vijftiger jaren was van dit Vlaamse succes nog niets te merken, en poogde de Vlaamse Beweging nog altijd om tot een vaste taalgrens te geraken, tot een afbakening van taalgebieden. Grammens was er met zijn aktie in geslaagd om « via de weg van de tweetaligheid » een aantal Vlaamse gemeenten voor Vlaanderen te behouden. Nu ging het erom die Vlaamse gemeenten Vlaams te houden. Tussen de wil van het volk, waartoe toen een Martens behoorde, en de bestuurskaste in Vlaanderen lag echter nog veel ruimte — en vooral veel onbegrip. De (toen nog unitaire) liberale en socialistische partijen hielden de Vlamingen overwegend als gijzelaars gevangen. De CVP begon wat meer afstand te nemen van de franstalige katolieken, met de adem van de Volksunie in de nek. Tegenover dit wankelende Vlaamse blok stond de klassieke meerderheid van Walen, Franstalige Brusselaars en Franskiljons uit Vlaanderen. Dat blok zou in 1963 nog een laatste slag thuishalen. Nadien kan als politiek argument niet meer naar een onevenwicht in de vertegenwoordiging en in de

uitvoerende macht verwezen worden, hoogstens naar een gebrek aan politieke ervaring.

In dit geheel van wisselende politieke machtsverhoudingen zal over het lot van de randgemeenten beslist worden, na weer een voorgeschiedenis, die kan aanvangen wanneer minister van Binnenlandse Zaken Piet Vermeylen (socialist, maar op dat moment nog geen « Rode Leeuw »), in 1954 besloot om de uitslagen van de talentelling van 1947 te publiceren. Hiermee zou een wettige grond geschapen worden voor de invoering van een systeem van faciliteiten in een aantal gemeenten rond Brussel. Zo simpel verliep het weer niet.

Die faciliteiten werden in een brede ring om Brussel immers al lang gul toegepast, op basis van een verkeerde interpretatie van de taalwet van 1932. In deze wet stond een systeem van faciliteiten voor anderstalige inwoners ingeschreven voor taalgrensgemeenten. Zodra 30 procent van de inwoners van een taalgrensgemeente tot de andere taalgroep behoorde dan de gewone streektaal mochten faciliteiten worden ingevoerd : dat betekende dat beide landstalen in het bestuur en bij contacten met de bevolking werden gebruikt. De randgemeenten, zelfs Sint-Genesius-Rode, lagen ver boven de taalgrens waarvan in 1932 sprake was : zij grensden immers niet aan het Waalse gebied, maar aan de Brusselse agglomeratie. Telkens wanneer talentellingen aantoonde dat 30 procent van de inwoners van zulk een randgemeente verklaard had meestal de taal van de andere groep te spreken werden in de gemeente faciliteiten ingevoerd. In de statistiek werd bovendien licht omgesprongen met aanverwante categorieën van ondervraagden, zoals franstaligen die ook Nederlands kennen of nederlandsonkundigen : als algemene regel gold de grootst mogelijke welwillendheid tegenover de Franstaligen. Op deze wijze werden in Evere, Ganshoren en Sint-Agata-Berchem faciliteiten ingevoerd, en die werden in 1935 gelegaliseerd. Wanneer deze drie gemeenten in 1954 bij de tweetalige agglomeratie Brussel zullen worden ingelijfd is dit niet meer dan een eindpunt in een snel proces dat na de

taalwet van 1932 werd aangevat. Hierbij moet altijd worden bedacht dat het begrip « randgemeenten » in het verleden een wisselende inhoud heeft gehad, omdat heelwat van de gemeenten die nu deel uitmaken van de agglomeratie Brussel via het statuut van « randgemeente » zijn gepasseerd. En nog eens : in die dertiger jaren was van onze zes randgemeenten van vandaag in dit debat over verfransing en uitbreiding van Brussel nog niet meteen sprake. Drogenbos, Linkebeek en Kraainem haalden wel 30 procent franstaligen maar grensden niet aan een anderstalig gebied. In Wemmel, Sint-Genesius-Rode en Wezembeek-Oppem schommelde het percentage franstaligen op basis van de talentelling van 1930 tussen 10 en 20 procent. Gelijksortige percentages werden toen opgetekend in gemeenten als Vilvoorde, Sterrebeek, Teruren, Huizingen, Dilbeek, Strombeek-Bever. In deze laatste gemeente had de taalwet van 1932 echter een omgekeerde evolutie op gang gebracht : gemeenten die niet aan een taalgrens lagen moesten immers alleen de volkstaal als bestuurs taal gebruiken. In deze zin werd in 1932 wel degelijk de basis gelegd voor de latere erkenning van de eentaligheid van Vlaanderen en Wallonië — overigens onder Waalse druk, aangezien de Walen van een veralgemening van tweetaligheid op Waals grondgebied niets wilden hebben. Hieruit volgde dat in gemeenten rond Brussel, maar er niet aan grenzend, een evolutie van feitelijke tweetaligheid naar wettige eentaligheid ontstond. En dan is er Sint-Stevens-Woluwe: deze gemeente werd in 1921 gevoegd bij de tweetalige agglomeratie Brussel, omdat meer dan 30 procent van de bevolking als franstalig werd beschouwd. Een naar verluidt koppig en Vlaams gemeentebestuur beschouwde dit als een oneer en een schande, en slaagde erin het aantal Franstaligen in de gemeente te drukken. In 1932 bereikte Sint-Stevens-Woluwe de kaap der 30 procent niet meer, en verliet de gemeente met het trotse gemeentebestuur eens en voorgoed de agglomeratie Brussel. Hier bleek dus al dat verfransing niet onomkeerbaar hoeft te zijn.

De meeste andere gemeenten in de zone rond Brussel

gingen echter de andere richting uit : Brussel tegemoet, via een aanbod eerst en een ruime interpretatie nadien van faciliteiten. Dit alles berustte op een foutieve maar genereuze (voor de franstaligen) interpretatie van het begrip « faciliteiten », zoals dit in de wet van 1932 ten behoeve van taalgrensgemeenten was ingeschreven.

Brussel was oorspronkelijk een Vlaamse stad, die in 1846 reeds 31 procent franssprekenden telde. De leidende kringen spraken Frans en de stem van het gewone volk bleef nog decennia lang van geen enkel belang bij het bestuur. Die eerste « verfransing » sloeg op de stad Brussel en de randgemeenten Sint-Joost-ten-Node en Elsene. Daarbuiten is van verfransing nog geen sprake, behalve in de industriële gemeenten Vilvoorde (8,4 procent) en — kijk eens — Drogenbos (11,1 procent).

In 1910 sprak in Sint-Joost-ten-Node, Brussel, Etterbeek, Schaarbeek, Sint-Gillis, Elsene en Vorst reeds meer dan de helft van de bevolking Frans en steeg het aantal franstaligen in alle andere gemeenten. Buiten de huidige agglomeratie steeg het aantal franstaligen in de randgemeenten Tervuren op korte tijd zeer snel tot 10,3 procent : hier ontstonden, rond het Park en het museum, de eerste residentiële wijken. Er zouden er nog vele volgen. Al deze percentages slaan op personen die als omgangstaal het Frans gebruiken ; ze hoeven daarom niet uit een Frans taalgebied afkomstig te zijn.

In een studie merkte de groep « Mens en Ruimte » op basis van deze cijfers uit 1910 al op dat de franssprekenden een te verwaarlozen minderheid bleven vormen in industriële zones, hoewel deze zones de grootste bevolkingsaangroei kenden. De franssprekenden namen wel snel toe in residentiële zones, hoewel de bevolking daar in absolute cijfers veel minder snel steeg dan in industriële zones. Hiermee wordt bevestigd dat die immigratiegolf naar Brussel gedragen werd door gewone arbeiders, die hier werk kwamen zoeken, en wars waren van elk imperialisme.

In 1930 ging binnen de agglomeratie het proces van ver-

fransing op een zeer intense wijze verder, en haalden de Vlamingen niet meer de helft van de bevolking ; in de gemeenten Sint-Joost, Sint-Gillis en Elsene haalden ze zelfs het kwart van de bevolking niet meer. Na de eerste wereldoorlog kende de agglomeratie een residentiële doorbraak naar de randgemeenten, wat met een sterke verfransing gepaard ging. Nog eens werd vastgesteld dat in industriële gemeenten wel de bevolking, maar niet het aantal franssprekenden steeg ; dat steeg fel in de woongemeenten. In drie industriële gemeenten steeg het aantal franssprekenden wel, maar daar bestaan verklaringen voor. In Machelen kon een rechtstreeks verband gelegd worden met de bouw van een arbeiderswijk waar veel franstaligen kwamen wonen. In Buizingen, in de Zennevallei, legde de Gewestelijke Maatschappij voor Goedkope Woningen in dezelfde jaren (1926-27) een tuinwijk aan, terwijl in Drogenbos een Nieuwe Wijk tot stand kwam : in Drogenbos en Buizingen kwamen Waalse arbeiders wonen die in de Zennevallei werkten. In de andere industriële gemeenten bleef het aantal franssprekenden beperkt.

Andere, meer landelijke gemeenten rond Brussel kregen in die jaren een residentiële functie. In deze gemeenten steeg snel het aantal franssprekenden. Dit blijkt uit volgend staatje. Het slaat op acht gemeenten die met het reeds vermeldde Drogenbos later in het debat voortdurend zullen opduiken.

	% franssprekenden in 1910	% franssprekenden in 1930
Wemmel	0,52	13,68
Dilbeek	3,67	16,60
Kraainem	5,54	28,19
Wezembeek-Oppem . .	3,73	14,01
Linkebeek	6,36	24,77
Sint-Genesius-Rode . .	8,34	15,65
Strombeek-Bever . .	5,42	13,64
Tervuren	10,38	12,81

In 1947 zou uit de cijfers van de talentelling blijken dat de tendens naar verfransing en uitbreiding van de agglomeratie nog was toegenomen. De cijfers zelf werden fel betwist, en zouden pas in 1954 worden gepubliceerd. Sindsdien werd geen talentelling meer gehouden. Vlak na de tweede wereldoorlog heerste in ons land immers nog de repressie. Er kan nu wel met zekerheid worden gezegd dat in die jaren, met gebruik van het argument dat een gedeelte van de top van de Vlaamse Beweging met Nazi-Duitsland had gekollaboreerd, een bewuste poging werd ondernomen om het Vlaamse element in België uit te schakelen, en om van België opnieuw een eentalig Franse staat te maken. De Vlaamse Beweging was dood, politiek onmachtig, moreel ontredderd. Pas in onze tijd bewezen rustige en objectief uitgevoerde studies dat de kollaboratie in Vlaanderen niet hoger lag dan in andere bezette gebieden. Dit zet de thesis van de bewuste aanslag op de Vlaamse Beweging na de tweede wereldoorlog kracht bij.

In deze sfeer werd in 1947 het volk geteld, en vele kleine lui hadden schrik. Zo simpel is dat. En in die jaren ging ook de trek naar de rand rond Brussel onverminderd door, en verfransde Brussel zelf in snel tempo, zo blijkt uit de cijfers. Wellicht sprak naast het argument schrik en sociale druk bij de bevolking van Brussel en een deel van de bevolking van de dorpen erond, ook een element van opportunisme mee, het meedoen met de sterkste, en dat waren in die jaren de franstaligen.

Binnen de agglomeratie verklaarde 70,6 procent van de bevolking overwegend Frans te spreken, tegenover 24,3 procent die overwegend Nederlands sprak. In Kraainem en Drogenbos sprak al meer dan 40 procent van de bevolking overwegend Frans, in Linkebeek en Wemmel al meer dan 30 procent. De verfransing zou snel vooruitgang boeken in de zone rond Brussel. In deze zone begon men verschillen vast te stellen tussen de bestaande dorpskernen en de nieuwe wijken, vaak tot stand gekomen door verkavelingen. Verkavelingsmaatschappijen speelden hierin een rol, die voor de ver-

dere ontwikkeling van deze gemeenten van doorslaggevend belang zou zijn. Er waren vele soorten verkavelaars, waarvan er enkele hun activiteiten al vanaf 1910 uitoefenden. Het grote pakket aan grond zou na de tweede wereldoorlog verkaveld worden, vooral ten zuiden en ten oosten van de agglomeratie.

Bebouwing kan op vele wijzen tot stand komen. De eenvoudigste is deze waarbij een partikulier een in een dorpskom gelegen lap grond aankoopt, eveneens van een partikulier, en daar een huis op zet. Een dergelijke nieuwe woning zal snel in het dorpsgezicht verdwijnen, en in de meeste gevallen zullen de nieuwe inwoners zich in het dorp inleven. Op deze wijze werden in de randgemeenten de eerste percelen bezet. Ook erkende bouwmaatschappijen spelen een rol bij verkavelingen. Rond Brussel was de Nationale Maatschappij voor de Huisvesting actief. Deze maatschappij ligt aan de basis van enkele nieuwe wijken in de randgemeenten, maar met « Mens en Ruimte » kan worden overwogen dat de activiteit van deze maatschappij snel werd afgeremd door de hoge prijs van de bouwgrond: sociale woningbouw komt dan ook als faktor voor de uitbreiding en de verfransing van Brussel minder in aanmerking dan residentiële bouw, waarbij de meeste nieuwe wijken werden aangelegd door beroepsverkavelaars. Deze beroepsverkavelaars kochten rond Brussel systematisch gronden op, om ze na verdeling in loten als villa-grond te verkopen, na publiciteitskampanjes te Brussel. Er bestaat ook een rechtstreeks verband tussen de sociale status en de verfransing, in die zin dat de graad van verfransing in een wijk in die jaren van ongebreidelde expansie rond Brussel steeg met de sociale status van de wijk. De bebouwing rond Brussel geschiedde bovendien in functie van het aanbod van deze verkavelaars en maatschappijen van verkavelaars, niet op basis van weloverwogen planologische studies. Zo groeide geleidelijk aan het uitzicht van de rand rond Brussel, met hierin de zes randgemeenten: de oude dorpskom bleef bestaan, maar op ver van elkaar afgelegen plaatsen binnen dezelfde gemeenten ontstonden villawijken, waarvan de

bevolking grotendeels uit Brussel afkomstig was. Deze nieuwe wijken bepalen nu mede het uitzicht van de rand om Brussel. Ze vertonen doorgaans weinig punten van herkenning, en de nieuwe inwoners gedroegen zich als de hoofdstedelingen die ze waren, in afwachting dat een nieuwe territoriale uitbreiding van de agglomeratie hen in die status zou herstellen. Tussen 1950 en 1960 kwamen 73 procent van de inwijkelingen in de zone rond Brussel uit de agglomeratie, tegen 21 procent uit de Vlaamse provincies en slechts 6 procent uit de Waalse provincies. Nog eens wordt bewezen dat de inwijking om den brode van fabrieksarbeiders naar Brussel, en de gemeenten met een industriële roeping, voor en na de eerste wereldoorlog enkel tot een uitbreiding van de bevolking aanleiding heeft gegeven, maar niet tot een verfransing. Die kwam er wel toen de Brusselaars het groen van Vlaams-Brabant kwamen opzoeken, en de aan hun sociale status verbonden regel van het spreken van Frans ook in hun nieuwe omgeving wilden toepassen.

Zo groeide de bevolking rond Brussel aan. Er moet ook worden bedacht dat deze bevolkingsvlucht in de hand werd gewerkt door een onhandig, bijna misdadig stedenbouwkundig beleid in de hoofdstad zelf. De ergste scheldnaam die de Brusselaar kent luidt «rotten architect». Die architect zou wel eens Poelaert kunnen zijn, voor wiens Justitiepaleis in de vorige eeuw al volkswijken in de Marollen werden afgebroken. Een architect werkt echter altijd in opdracht van de overheid als het om stedenbouw gaat, om grotere ingrepen dan de individuele bestelling. Hele generaties van «rotte architecten» te Brussel hebben in opdracht van de overheid de bevolking naar de rand van de agglomeratie verjaagd. Zolang er nog grond vrij was in Anderlecht, Jette, Evere, Ukkel gingen de verjaagde Brusselaars daar wonen, want daar voelden ze zich toch ook nog Brusselaar. Zodra de agglomeratie zelf geen plaats genoeg meer bood trokken ze noodgedwongen naar buiten de agglomeratie. Initiatieven zoals Expo 58 hebben dit proces versneld. De wijken langs de Kleine Ring, van Zuid over het Rogierplein naar de Basiliek van

Koekelberg toe, lijden ononderbroken aan Grote Werken, van vóór de Expo tot onze tijd. De hele bevolking van de middenstad, tussen de grote lanen en de heuvels in de richting Sint-Joost en Etterbeek moest de wijk nemen voor administratieve gebouwen, die vaak jarenlang op huurders wachten (en door Engelse vastgoedmaatschappijen beheerd worden). Vooruitlopend op de konklusies kan dus nu al worden gezegd dat de randgemeenten op termijn gered kunnen worden door een betere ordening in Brussel zelf. Vermoedelijk beschouwde de bevolking van de betere woonwijken in Brussel de toevloed van volk uit de volkswijken van het centrum als een bedreiging voor hun sociale status, waarop de bevolking van deze woonwijken geleidelijk aan de agglomeratie verliet voor nog betere wijken daarbuiten. Een soortgelijke beweging voltrekt zich ook deze jaren in Brussel, waar inwoners van vreemde zeden en nationaliteit vanuit het centrum (en de buurten langs beide kanaaloevers). langzaam naar de rand van de agglomeratie beginnen uit te deinen, vooral naar de Noordkant ervan. Dit werkt een nieuwe bevolkingsvlucht in de hand van Belgische Brusselaars naar Vlaams-Brabant. Er is in het Brusselse nog altijd geen coördinatie merkbaar in de ordening van de ruimte. De lokale overheden blijven de fouten opstapelen. De Agglomeratieraad plaatste zichzelf buiten spel, door zich als een anti-Vlaamse machine te gaan gedragen. Naast het blijvende gebrek aan ordening te Brussel, een ordening die gericht zou zijn op het behoud van de bevolking moet nu nog de afwezigheid worden vastgesteld van elk systematisch beleid dat gericht zou zijn op een integratie van de vreemdelingen te Brussel. In de mate deze ghetto's vormen verjagen zij de nog schaarse Belgen naar Vlaams-Brabant. Het fenomeen van de stadsvlucht mag dus niet als voorbij worden beschouwd. Indien voor Brussel geen beleid voor integratie tussen vreemdelingen en Belgen wordt opgezet kan op korte termijn een overspoelingseffekt van de vreemde bevolking op de Brusselse Belgen ontstaan. Studies hebben uitgewezen, dat in het jaar tweeduizend — en dat ligt niet ver meer af — de helft

van de bevolking van Brussel beneden de vijftien jaar uit kinderen van vreemde afkomst zal bestaan. Op zichzelf schuilt hierin geen gevaar, tenzij het beleid zo afwezig zou blijven — of enkel negatief zou worden gevoerd, op de wijze van Schaarbeek — dat integratie uitblijft, en de Belgen massaal de stad zouden verlaten. Deze mogelijke nieuwe migratiegolf zou in het randgebied hard aankomen, vooral omdat men daar momenteel eerder aan een stabilisering leek toe te zijn, na een jarenlange, ongebreidelde, door Brussel gevoede groei van de bevolking. Die stabilisering trad voor de zes randgemeenten al eerder op. Dit blijkt uit volgend staatje met een bevolkingsevolutie tussen 1947 en 1978.

	1947	1956	1961	1971	1978	1982
Drogenbos	3.361	3.947	4.017	4.906	4.903	4.790
Kraainem	3.333	6.174	8.360	11.456	11.817	11.806
Linkebeek	3.050	3.344	3.719	4.517	4.838	4.673
S.G.Rode	8.166	9.839	11.284	14.636	16.466	17.092
Wemmel	6.252	8.392	10.032	12.748	13.487	13.530
Wez.-Oppem	3.794	6.845	8.574	11.207	11.738	12.264
Totaal	28.256	38.541	45.986	59.470	63.249	64.155

We hebben gezien hoe Brussel groter is geworden, door opslorping van steeds meer gemeenten errond. We kunnen nu het moment in deze evolutie behandelen waarin zes van de gemeenten rond Brussel, alle ongeveer even ver van de kern van de stad verwijderd, voor de eerste keer in hun bestaan in één dossier behandeld werden. Dat was in 1963, en het gebeurde op Hertoginnedal. Voor de eerste keer zou Brussel niet zomaar inlijven, al heeft « Hertoginnedal » in Vlaanderen nog altijd een bijklank die te vergelijken is met deze van de « rotten architect » uit Brussel.

Hertoginnedal is een kasteel in de Brusselse agglomeratie. Het ligt aan de rand van een paar vijvers in de lange sliert waterwerken tussen Vier-Armen en Bosvoorde, op de grens tussen Sint-Pieters-Woluwe en Oudergem. In deze dure buurt woont veel personeel van buitenlandse ambassades, de ambassadeurs zelf inbegrepen. De hele buurt is ingebouwd in de rand van het Zoniënwoud. Een van de behuizingen heet Hertoginnedal, een kasteelachtig gebouw in een wat vage Normandische stijl, dat gehuurd kan worden als ruimte voor recepties of bijeenkomsten. Het gebouw ligt een paar honderd meter van het hekken vandaan. Kijklustigen kunnen dus worden geweerd. Wellicht ook omwille van deze mogelijkheid tot privacy gebruikte de regering-Lefèvre Hertoginnedal op 5 juli 1963, om er — zo werd verwacht — het laatste grote taalkompromis der Belgen af te sluiten.

Weer zou dit kompromis niet zomaar uit de lucht vallen, en moet aan het begrip « Hertoginnedal » een voorgeschiedenis worden verbonden.

Het Harmelcentrum had in zijn besluiten voorgesteld om Brussel tot een tweetalig gebied te maken, en de eentaligheid van de gemeenten daarrond te aanvaarden. Van dit voorstel werd onder druk van de franstaligen afgeweken, zo op kongressen van de (nog unitaire) CVP-PSC te Charleroi (1960) en Oostende (1961). In maart 1961 had ook de Eerste Mars

op Brussel van de Vlamingen plaats. Tijdens die Mars riepen vele betogers « geen faciliteiten », en « behoud van de randgemeenten ». Blijkens stroombiljetten werd betoogd voor vijf thema's: vastlegging van de taalgrens, Brussel Hoofdstad van Vlamingen en Walen, behoud van de randgemeenten, werk en welvaart in eigen streek, de volkstaal in onze fabrieken. Er werd ook betoogd tegen « verfransing en broodroof ». De hele eisenbundel werd nog eens samengevat onder de slogan « wij blijven niet langer tweedegradersburgers ». Een kleine kwarteeuw na deze Mars moet worden vastgesteld dat dit programma kon worden verwezenlijkt, al betekent dit voor de randgemeenten eerder een politieke dan een sociologische verwezenlijking. En al werd de vastlegging van de taalgrens (1962) aan Vlaamse zijde over het algemeen met een zekere voldoening begroet, nuchtere kommentatoren berekenden snel dat Vlaanderen per 1 september 1963 25 gemeenten aan Wallonië afstond, samen goed voor bijna 203 vierkante kilometer grondgebied en 88.000 inwoners. In ruil daarvoor kreeg Vlaanderen van Wallonië 24 gemeenten, 151 vierkante kilometer groot en bewoond door 23.000 inwoners.

In de periode van de Marsen op Brussel staan de randgemeenten al centraal in het programma van de Vlaamse Beweging. Op de CVP-PSC-kongressen van Charleroi en Oostende was een soort kompromis uit de bus gekomen. Hierin werd voorgesteld om « faciliteiten » te verlenen aan de franstalige bewoners van zes randgemeenten rond Brussel, maar ook aan nederlandstalige inwoners van Eigenbrakel, Waterloo en Ter Hulpen. De « faciliteiten » zouden beperkt worden tot loketfaciliteiten. Dat wil zeggen dat het bestuur van de betrokken gemeenten eentalig bleef tot in de straatnaamborden toe, maar dat er per gemeente een paar bedienden moesten zijn « om personen die een andere dan de streektaal spreken, te woord te kunnen staan en te helpen ». Daarnaast werd voorgesteld om in die gemeenten anderstalige scholen op te richten, indien een aantal ouders erom zou vragen.

Op 16 januari 1962 was de regering klaar met een eerste ontwerp voor Brussel en de randgemeenten. Hierin werd echter al verder gegaan. Wel bleef de agglomeratie Brussel beperkt tot de bestaande negentien gemeenten, maar daarrond zou een bijzondere zone komen, met verregaande faciliteiten voor anderstaligen, en met een tweetalig uitzicht. De zone zou bestaan uit de Vlaamse gemeenten Drogenbos, Kraainem, Wezembeek-Oppem, Linkebeek, Wemmel, Sint-Genesius-Rode, Dilbeek en Strombeek-Bever. De Waalse gemeenten waren Terhulpen, Waterloo en Kasteelbrakel. Het grote Eigenbrakel (13.900 inwoners) was aldus aan Waalse zijde al ingeruild voor het veel kleinere Kasteelbrakel (4.300 inwoners). Minister van Binnenlandse Zaken Gilson verwees ter verdediging van deze reeks gemeenten naar een eigen onderzoek van zijn departement. De regering geraakte niet door de discussie heen, terwijl aan Vlaamse zijde de druk werd gevoeld van de Tweede Mars op Brussel (14 oktober 1962). Een CVP-BSP-kontaktkommissie geraakte het over het ontwerp ook niet eens. In maart 1963 weigerde de CVP nog langer te praten. De actie op straat nam aan Vlaamse zijde inmiddels toe, met o.m. betogingen in Strombeek-Bever (14 februari 1962) en in andere randgemeenten.

Op 29 juni 1963 werd te Wezembeek-Oppem betoogd. Verslaggever J.M. van De Standaard zag daar « een duizendtal betogers meer dan in Wemmel » — volgens de inrichters meer dan tienduizend, volgens de politie 4.000 — ordelijk en kalm door het centrum van de gemeente trekken. « Op de lange weg die door de stoet werd gevolgd viel geen enkele provokatiehaard te bespeuren ». J.M. beschrijft het landelijke karakter van Wezembeek-Oppem. Tijdens een meeting op de weide voor het gemeentehuis herkenden enkele betogers burgemeester graaf de Grunne. Zij stormden op hem af. De Grunne werd door de ordedienst binnen het gemeentehuis geleid. « Een geëxciteerde betoger slingerde hem een lege bierfles achterna, die als bij wonder niet het hoofd van een der mannen van de ordedienst raakte ».

Tijdens deze meeting werd het woord gevoerd door Wil-

fried Martens, als bestuurslid van de Vlaamse Volksbeweging. Hij protesteerde tegen het pokerspel van de grondspekulanten, tegen het onbegrip van de Vlaamse socialistische parlementsleden en tegen de lichtzinnigheid waarmee alle politieke partijen de Vlaamse problemen aanpakken. Het gaat niet alleen om de randgemeenten, zei hij, maar ook om Leuven en om de andere Vlaamse gemeenten waar nationale instellingen zijn gevestigd. Spreker eiste verder de vernederlandsing van alle bedrijven — hoe klein ook — in Vlaanderen en kante zich radikaal tegen alle faciliteiten in de Brusselse randgemeenten. Hij vroeg zich af of de wetten op de ordehandhaving niet in de eerste plaats werden goedgekeurd om de randgemeenten te kunnen inpalmen. De Vlaamse parlementsleden moeten de politiek van de regering afkeuren en de Vlaamse ministers moeten ontslag nemen, riep hij uit. Waarop uit duizenden kelen eisend de kreet weerklonk: « ontslag ». Indien de regering dan toch de slag zou winnen dan moet ons definitieve antwoord zijn: een nieuwe mars op Brussel, met als doel de omverwerping van het unitaire en kapitalistische België, zo besloot de spreker.

Dat Wilfried Martens bij deze gelegenheid om wapens zou hebben gevraagd komt niet met de werkelijkheid overeen. Enkele betogers hebben dit geroepen. De verslaggevers hebben het niet gehoord uit de mond van Martens, anders zouden zij een zo krachtige uitroep zeker opgetekend hebben. Martens zelf heeft de versie bevestigd als werd « geef ons wapens » vanuit het publiek geroepen. Dat is ook de mening van burgemeester de Grunne, die de hele meeting vanuit het gemeentehuis bleef volgen.

**

De grote Marsen op Brussel en andere kleinere betogingen werden georganiseerd door het Vlaams Aktiekomitee Brussel Taalgrens, een koepel van vele Vlaamse verenigingen. Het zou niet de laatste keer zijn dat de Vlaamse verenigingen gingen organiseren tegen in een kasteel tot stand ge-

komen akkoorden, al was toen het woord « Hertoginnedal » nog niet gevallen. De regering knoeide ondertussen voort, na de mislukking van de CVP-PSB-kontaktkommissie. Eerste-minister Theo Lefèvre verzocht de pers op 20 mei om een taalbestand. De kabinetsraad keurde op 6 juni een nieuw vergelijk goed: de splitsing van het arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde in een eentalig arrondissement Halle-Vilvoorde en een tweetalig arrondissement Brussel, met dien verstande dat dit Brussel naast de negentien gemeenten zes nieuwe Vlaamse gemeenten zou omvatten: Drogenbos, Kraainem, Linkebeek, Wezembeek-Oppeem, Sint-Genesius-Rode en Wemmel. De Vlaamse pers schoot met al haar kracht dit vergelijk af, en op 19 juni sprak de CVP-kamerfractie haar veto uit. De Kamer begon op 27 juni alvast met het debat over dit ontwerp, terwijl achter de schermen ijverig verder naar een vergelijk werd gezocht. Lefèvre bood op 2 juli het ontslag van zijn regering aan, maar dit werd door het Hof geweigerd. Voor 5 juli besprak de regering Hertoginnedal. (Terloops kan worden aangestipt dat dit hele scenario later rond Egmont-Stuyvenberg nog eens zou worden overgedaan, compleet met de rollen van de Vlaamse verenigingen, de pers, het ontslag aan de Koning, het weigeren van dit ontslag, en het konklaaf op het Kasteel — alleen de lokalisatie was anders, niet meer Hertoginnedal maar andere kastelen, waarvan de benaming al even prompt een slechte bijklank kreeg). De bijeenkomst op Hertoginnedal werd door eerste minister Theo Lefèvre voorgezeten. Naast de bij de ontwerpen betrokken ministers (met Gilson op Binnenlandse Zaken) woonde de partijtop van CVP-PSC en BSP-PSB de bijeenkomst bij. Voor de CVP waren het Paul Vanden Boeynants, P. Herbiet en Jos de Saeger, voor de BSP Leo Collard, Jos Van Eynde en J. Bracops. Uit de samenstelling van deze delegaties van de partijtoppen blijkt al dat de Vlaamse onderhandelaars vanuit een feitelijke en numerieke minderheidspositie moesten vertrekken: de Vlamingen stonden tegenover het klassieke Waals-Frans-Brussels front (de Walen Herbiet en Collard, de Brusselaars Vanden Boeynants en Bracops). De BSP

(Van Eynde) zat nog helemaal in het kielzog van de franstalige partijgenoten. Jos de Saeger moet zich daar op Hertoginnedal erg alleen hebben gevoeld.

Er werd op Hertoginnedal eerst onderhandeld over een mogelijke herverkaveling van gemeenten in en rond Brussel, vertrekkend van de stelling dat overwegend franstalige wijken best uit Vlaams-Brabant werden gelicht om bij Brussel te worden gevoegd. Dit plan werd opgesteld door CVP-volksvertegenwoordiger Jan Verroken, die in het debat over de vastlegging van de taalgrens een grote rol had gespeeld, en als een specialist terzake werd beschouwd. De Saeger kreeg voor dit herverkavelingsplan echter geen steun, en vrij snel belandde men bij de formule van de faciliteiten. De onderhandelaars geraakten het hierover eens. Brussel bleef beperkt tot negentien gemeenten. Zes gemeenten rond Brussel vormden een afzonderlijk administratief arrondissement, waarin interne eentaligheid (voor het bestuur) en externe tweetaligheid de regel zou zijn. Van Strombeek-Bever en Dilbeek was geen spraak meer. « De zes » hadden mekaar gevonden: Wemmel, Wezembeek-Oppem, Kraainem, Sint-Genesius-Rode, Linkebeek, Drogenbos. Amper een paar uur na het afsluiten van de bijeenkomst op Hertoginnedal keurde het BSP-bureau de regeling al goed. Aan Vlaamse zijde werd nadien aangevoerd dat het hele Hertoginnedal een doorgestoken kaart was, een complot tussen regering, de franstaligen en de BSP-top om de Vlaamse CVP in een slechte onderhandelingspositie te manoeuvreren. Dit kan niet met zekerheid worden bevestigd. Wel moet worden vastgesteld dat nog vóór de officiële vergadering op Hertoginnedal afgelopen was de ultieme overeenkomst al in franstalige en socialistische kranten stond.

De onderhandelaars aanvaardden op Hertoginnedal ook dat in de zes randgemeenten Franse kleuter- en lagere scholen konden worden opgericht.

« Hertoginnedal » kreeg een slechte pers. De franstaligen hadden op simpele naasting van zoveel mogelijk gemeenten

gehoopt. Er moet worden erkend dat op Hertoginnedal voor de eerste keer sinds 1830 Brussel niet zomaar een stuk groter werd. In de ogen van de franstaligen had Brussel een roeping om alsmaar groter te worden. Het begrip « Vlaams-Brabant » werd hoogstens een romantische betekenis toegekend, geen politieke. Nog in 1954 waren Evere, Ganshoren en Sint-Agatha-Berchem bij de agglomeratie gevoegd, in navolging van de vijftien andere gemeenten die — vaak broksgewijze en gespreid over een lange tijd — een Brussels statuut hadden gekregen. Dit machtige Brussel had met zwier de kaap der één miljoen inwoners genomen, en leek op weg te zijn naar blijvende groei, blijvende bloei, blijvende uitbreiding. Vlaams verzet kon dit in 1963 voor de eerste keer verhinderen. Was Sint-Stevens-Woluwe er eerder al zelfs niet in geslaagd om de agglomeratie terug te verlaten?

In ruil voor naasting kregen de franstaligen een nieuwe zone rond Brussel, zes gemeenten, waarin « faciliteiten » zouden gelden. Als de franstaligen in het parlement daarmee vrede namen was het in de overtuiging dat dit faciliteitenhoofdstuk als een overgangsregeling naar naasting moest worden beschouwd. Franstalige politici in de randgemeenten gedragen zich sindsdien in afwachting daarvan, al stijgt hun onrust.

Aan Vlaamse zijde was men al evenzeer ongelukkig, omdat men er de genereus toegekende faciliteiten beschouwde als evenveel voorboden van tweetaligheid, zelfs verfransing. « De Standaard » noemde het vergelijk een « rotoplossing ».

Het parlement werkte de regeling van Hertoginnedal snel af. Uitgerekend op 11 juli 1963 keurde de Kamer het regeringsontwerp onverkort goed met 157 stemmen tegen 33. In de Senaat haalde het ontwerp een paar dagen later 112 stemmen tegen 14, bij 7 onthoudingen. Op 10 november 1963 betoogde het Vlaams Aktiecomité tegen « Hertoginnedal ». De betogers gingen in hun eisen verder dan het afwijzen van een slecht akkoord. Zij vroegen om de invoering van federalisme in België en om economische structuurher-

vormingen. Diezelfde maand nam Jos De Saeger ontslag als Vlaamse vleugelvoorzitter van de CVP. Als Theo Lefèvre had gehoopt met dit ultieme kompromis van Hertoginnedal het communautaire probleem uit de wereld te helpen, vergiste hij zich deerlijk. Na Hertoginnedal zou in dit land niet meer alleen over de afbakening van taalgebieden worden gehandeld, en geruzied over betwistingen bij deze afbakening. Na 1963 beschouwde men, eerst aan Vlaamse zijde maar nadien ook bij de Walen, deze taalgebieden geleidelijk aan als deelstaten.

« De zes » bleven echter met een kater zitten. De Vlaamse vrees dat de faciliteiten tot verfransing zouden leiden werd bewaarheid. Dat bleek uit de uitslagen van de gemeenteraadsverkiezingen. Het bleek al snel ook uit wetenschappelijk werk, zoals de studie Kluft-Jaspers (1969), waarin met steekhoudender argumenten voor de dag werd gekomen dan het gerommel en de amateurkaarten — soms wegenkaarten — die vergaderende politici zelfs na Hertoginnedal nog voor de dag zouden durven halen.

Het Instituut voor Sociologie van de (nog niet gesplitste) universiteit van Brussel onderzocht een paar jaar na de goedkeuring van de taalwetten van 1963 de taalsituatie in 51 gemeenten rond Brussel, een wel zeer brede periferie. Aan franstalige zijde werd nog altijd gedacht in termen van een zeer groot Brussel (« le très grand Bruxelles »), een tema dat in de kwestie-Leuven centraal stond. De studie werd toevertrouwd aan de onderzoekers Kluft en Jaspers, en ze leidde tot merkwaardige resultaten. Zo vertoonde in de eerste plaats de taalgrens een neiging naar rechte trekking: gemeenten ten zuiden daarvan hadden een neiging om Franse te worden, en gemeenten ten noorden ervan vertoonden een neiging om Vlaamse te worden. Hieruit kan worden afgeleid dat de wet wel degelijk invloed uitoefent op de gedragingen van mensen en groepen. Wellicht kan een gedeelte van de verklaring van de rechte trekking van de taalgrens ook gevonden worden in de vaststelling dat de taalwetten van 1962 en 1963 ingeschreven kunnen worden in een evolutie die al langer aan

de gang was, en waarbij de bevolking zich al had neergelegd, ook in de grenszones: het herstel van de volkstaal als bestuurstaal in Vlaanderen.

Kluft-Jaspers berekenden dat in drie gemeenten de 30-procentgrens voor franstaligen niet meer werd bereikt, waar die grens op basis van de talentelling van 1947 wel werd overschreden. Het gaat om Machelen, Nossegem en Zellik. Op de algemene regel van de vernederlandsing werd een uitzondering gemaakt in Alsemberg en in Beersel, maar hierbij kon telkens gewezen worden naar de activiteit in die jaren van verkavelaars, die er rijke, nieuwe bewoners uit Brussel hadden aangetrokken. Op de regel der vernederlandsing werd echter ook een uitzondering gemaakt door de zes randgemeenten. Daar steeg het aantal franstaligen gevoelig, op Wemmel na. Dit blijkt uit volgend staatje, waarvan de eerste rij cijfers slaan op de enquête Kluft-Jaspers, de tweede op de talentelling van 1947.

Drogenbos	36,41 % (Vlaams)	50,66 % (Vlaams)
Kraainem	38,63	48,37
Linkebeek	37,38	57,71
St-Genesius-Rode	59,23	81,54
Wezembeek-Oppeem	59,48	63,86
Wemmel	67,26	59,88

Een besluit ligt voor de hand. In de gemeenten zonder faciliteiten daalde over het algemeen het aantal franstaligen. In de gemeenten met faciliteiten steeg dit aantal, in hoofdzaak aan de zuidkant van de agglomeratie (Drogenbos-Sint-Genesius-Rode). De franstaligen waren dus blijkbaar van plan om het fenomeen van de faciliteiten ten volle te benutten, een voornemen waarin zij door verklaringen van hun politici — en weldra door het FDF, dat ten tijde van het rapport Kluft-Jaspers al als een politieke faktor meespeelde — ten volle zouden worden aangemoedigd. Dat uitgerekend de twee meest zuidelijke randgemeenten met faci-

liteiten de grootste groei aan franstaligen kennen zal wel geen toeval zijn. De franstalige immigranten wilden wel een risico nemen door in Vlaams-Brabant te gaan wonen, maar ze deden dit bij voorkeur in gemeenten die het dichtst bij het Franse taalgebied aanleunden. Kluft en Jaspers bevestigden met hun studie vooral dat de meeste franstaligen zich bij voorkeur na de taalwetten in Waals-Brabant gingen vestigen. Na de taalwetten van 1963 groeide de bevolking dan ook massaal aan van gemeenten zoals Rosières, Waterloo, Ohain, Eigenbrakel. De (geleidelijke) overheveling van Leuven-Frans naar Ottignies-Louvain-la-Neuve wakkerde deze tendens nog aan.

We onthouden uit dit alles dat de faciliteiten van 1963 vijf van de zes betrokken gemeenten (Wemmel niet, vermoedelijk ook omwille van zijn geografische ligging, in het noorden) uit deze normale evolutie van rechte trekking van de taalgrens heeft weggehouden. Na 1963 moet dan ook wat betreft deze zes randgemeenten nog op twee niveaus worden gekeken: op het nationale niveau zou het gekibbel rond het statuut ervan op onregelmatige tijdstippen opduiken, al lijkt nu het behoud van een status quo en een beperkende interpretatie van het begrip « faciliteiten » meer tot de mogelijkheden te behoren dan een verruiming van de agglomeratie Brussel door aanhechting van de zes randgemeenten of van gedeelten daarvan. De tijd voor aanhechting lijkt voorgoed voorbij. Op het lokale niveau verschilde de evolutie van de zes randgemeenten van deze van de andere gemeenten in Vlaams-Brabant.

6.

De zes randgemeenten reageerden bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1964, iets meer dan een jaar na Hertoginnedal, niet als één blok, integendeel. Weer moet per gemeente worden nagegaan hoe op het lokale vlak de nationale ingreep (de invoering van faciliteiten) verwerkt werd. Hieruit kan meteen al het belang van het lokale worden afgeleid, hoewel na 1963 in de Wetstraat te Brussel een neiging zou bestaan om uitslagen van gemeenteraadsverkiezingen in de randgemeenten een nationale dimensie toe te kennen. Het zijn deze uitslagen die het FDF (Front démocratique des Bruxellois Francophones) in de jaren tussen 1963 en 1983 een kans boden om voorrechten te eisen « voor de honderdduizend frankofonen uit de periferie ». Men is daar aan Vlaamse zijde ingetrapt, bijvoorbeeld op Egmont-Stuyvenberg, waar zelfs een verband werd aanvaard tussen de Brusselse Vlamingen en de franstaligen uit de periferie. Dit programmapunt van het FDF berust op zand, maar de aanvaarding van de bespreekbaarheid ervan door de onderhandelaars op Egmont-Stuyvenberg verleende dit beginsel een vorm van legitimiteit, met het gevolg dat deze « pariteit » momenteel nog altijd voorkomt in de partijprogramma's van de Brusselse afdelingen van franstalige partijen. Een onderzoek ter plekke in elk van de zes randgemeenten kan uitwijzen dat deze « pariteit » onjuist is. Men hoeft bovendien geen groot geheugen te hebben om te weten dat de invoering van de

pariteit ten voordele van de Vlamingen in gedeelten van de gemeentebesturen te Brussel in 1963 was gekoppeld aan de aanvaarding van het beginsel van de pariteit op het nationale vlak, in de regering. De Vlaamse onderhandelaars hadden op Egmont-Stuyvenberg nochtans moeten weten dat precies bij gebrek aan ervaring in het onderhandelen het op Hertoginnedal verkeerd was gelopen. Niettegenstaande dat blijft er tot vandaag een permanente verwarring bestaan over de interpretatie van de uitslagen van gemeenteraadsverkiezingen in de zes randgemeenten, waarvan er sinds 1963 toch al vier plaatshadden.

Uit *Drogenbos* is in dit verband zoals gewoonlijk weinig te melden. Calmeyn werd daar al burgemeester in 1964, en hij slaagde er sindsdien in om een absolute meerderheid te versterken. Drogenbos kende niet de bevolkingsexplosie van de meeste andere randgemeenten: van 3.947 inwoners in 1959 kroop het eerder moeizaam naar 4.903 inwoners in 1978, een cijfer dat sindsdien konstant is gebleven. Blijkbaar vindt men dat in Drogenbos genoeg voor de 248,3 ha die de gemeente groot is. Pas in 1970 verscheen hier voor het eerst een FDF-getinte lijst, maar de Lijst van de Burgemeester (Calmeyn) haalde vlot negen van de dertien te verdelen zetels in de raad binnen. In 1976 haalde Calmeyn tien zetels, in 1982 elf. Het FDF kwam hier nooit van de grond, de VU evenmin. Hier wordt «alleman op zijn wensen bediend», in het Vlaams of in het Frans, maar niemand zal het wagen hieraan bedenkingen te koppelen ten behoeve van de nationale politiek. Vermoedelijk heeft Calmeyn met zijn beleid bewezen dat het de kiezer bij gemeenteraadsverkiezingen veel minder om Vlaamsgezindheid of frankofonie te doen is dan soms wel wordt gedacht. Kluft-Jaspers berekenden in 1969 dat in deze gemeente slechts 36,41 procent van de inwoners zich uitsluitend tot het Nederlands bekenden, een percentage waarmee Drogenbos de minst Vlaamse van de zes randgemeenten zou zijn. Hier werd echter nooit betoogd. Wel zette minister van Streekeconomie Luc Dhoore er in 1974 een verkaveling stil die het nabijgelegen Beersel —

via toegangswegen — aan honderden nieuwe, en vermoedelijk franstalige inwoners had moeten helpen. Of de inwoners van Drogenbos met grotere wijsheid dan die van de andere randgemeenten zijn gezegend kan ook niet zonder meer worden aanvaard: zij gaan integendeel nogal prat op hun reputatie van vechtersbazen. Vermoedelijk bestaat deze Tweede Les van Drogenbos er eerder in dat tussen lokale en nationale politiek een onderscheid moet worden gemaakt. Dat wil natuurlijk ook zeggen dat na Calmeyn diens opvolger over Drogenbos wel eens andere ideeën zou kunnen verspreiden, op grond van het door zijn gemeentenaren verstrekte mandaat, — maar Calmeyn is zo verstandig dat hij ook het dossier van zijn opvolging, wanneer het zover komt, goed zal regelen.

Wezembeek-Oppeem is ook zo'n burgemeestersgemeente, maar daar had en heeft graaf Baudhuin de Henricourt de Grunne het niet zo gemakkelijk. De Grunne beheert zijn gemeente sinds 1946, al bijna veertig jaar lang dus, net als Calmeyn te Drogenbos vertrekkende van een status als kasteelheer. De Grunne moest in de politieke strijd meer toegevingen doen. Dat zal niet in de laatste plaats zijn te wijten aan de groei van de bevolking van zijn gemeente: van 3.794 inwoners in 1947 (een jaar nadat hij burgemeester werd) naar 11.738 inwoners in 1978, met sindsdien een status quo. Er wonen in Wezembeek-Oppeem nu dus drie keer meer inwoners dan toen de Grunne burgemeester werd, en we weten uit een aantal studies dat de meeste van deze nieuwe inwoners uit Brussel zijn gekomen. Toch is Wezembeek-Oppeem niet zomaar, zoals het groter is geworden, meer franstalig geworden. De Grunne teerde tot 1964 op een comfortabele absolute meerderheid (negen op elf van 1958 tot 1964), en beheerde zijn gemeente al lang voor de faciliteiten werden ingevoerd op een tweetalige manier: dit was in het gebied rond Brussel trouwens eerder de regel dan de uitzondering. Sinds 1964 — dus sinds de eerste gemeenteraadsverkiezingen na de officiële invoering van de faciliteiten — zit hij met kapers op de kust: een Vlaamse

lijst (DWO, of Demokraten Wezembeek-Oppem) en een Franse lijst, die onder verschillende benamingen opkwam. Sinds 1970 moet de Grunne koalities sluiten. Hij deed dit twee keer met de Vlaamse lijst (1970 en 1976 — zij het in 1976 na ingewikkelde onderhandelingen) maar sinds 1982 regeert de Grunne samen met een overwegend franstalige lijst. In de gemeenteraad zetelen echter nog altijd meer Vlamingen dan franstaligen, en in zijn eigen burgemeesterslijst sleurt de Grunne ook nog wat Vlamingen mee. In feite bleef de Grunne van 1964 tot nu wat zijn burgemeesterschap betreft afhankelijk van de lokale Vlamingen. Ook inzake Wezembeek-Oppem faalde de nationale interpretatie, die daar een franstalige meerderheid zag. Die is er nooit geweest, en is er ook nu nog niet, al kende Wezembeek-Oppem percentsgewijze sinds 1947 de grootste bevolkingsaangroei van alle randgemeenten. De Grunne blijft in de eerste plaats een lokale figuur, die zijn gemeente goed beheert, de nazaat van een geslacht waarvan de naam met die van zijn gemeente onverbrekkelijk is verbonden. Wat er na de Grunne zal geschieden weet niemand, maar het is fout om de stemmen op de lijst-de Grunne bij de franstaligen op te tellen.

In *Wemmel* werd na de gemeenteraadsverkiezingen van 1964 Geurts tot burgemeester benoemd. Hij is het nog, al meent men in Wemmel dat flaters van Geurts tegenover zijn politiekorps zijn mandaat nu bedreigen. Geurts haalde het in 1964 omdat de meerderheid van scheidend burgemeester De Keersmaecker, een landbouwer, in drie stukken was gevallen. Geurts werd op een liberale lijst verkozen, ging scheep met de socialisten, en kon weldra nog een gekozene van de lijst van de gewezen burgemeester en een onafhankelijke katolieke kandidaat bij zijn meerderheid verwelkomen. Het sukses van Geurts was ook gebaseerd op zijn verkiezingscampagne, waarin hij het geweld afwees: op één van de lokale betogingen tegen de invoering van faciliteiten werd wat geduwd en getrokken op de Wemmelse steenweg. Daarbij sneuvelde een ijzeren tuinhekken. Dat hekken haalde de pers. De brave Wemmelaars wilden dit niet nog eens zien

gebeuren. Zonder de scheuring in de lijst-De Keersmaecker zou Geurts het waarschijnlijk niet hebben gehaald.

In 1970 haalde hij het echter met gemak, aan het hoofd van een echte burgemeesterslijst. Met zijn tien zetels versloeg hij overtuigend een Vlaamse eenheidslijst, die maar aan vijf zetels kwam. Sindsdien kon Geurts zijn meerderheid behouden. De Vlaamse Eenheidslijst van 1970 was het werk van een aantal intellectuelen, vaak ingewekenen, die om nationale motieven de strijd met Geurts aangingen. De autochtone Wemmelaars hebben toen vanuit een dorpsreaktie eerder voor hun vertrouwde kandidaten gestemd. Het FDF geraakte in Wemmel nooit van de grond, daarvoor was en is deze gemeente veel te Vlaams. Na 1970 werd in vele nationale statistieken de uitslag van de lijst-Geurts bij die van de franstaligen in de periferie geschreven, terwijl aan Vlaamse zijde te Wemmel slechts vijf verkozenen werden opgetekend. Ook hier maakte men dezelfde interpretatiefout als in Wezembeek-Oppem. In 1971 werd Geurts, begonnen als directeur in een school te Evere, benoemd tot sekretaris van de nieuwe Brusselse agglomeratieraad, die helemaal door het FDF werd beheerst. Geurts zei als het paste te Brussel dan wel eens dat hij voor aansluiting van Wemmel bij Brussel was gewonnen, maar hij en heel Wemmel wisten dat hij daar in Wemmel niet moest mee afkomen.

Ze zitten daar inmiddels in Wemmel, achter de Dikke Beuk, terug volop in de oude, vertrouwde, lokale politieke ruzies. Wie wint: de politie of de geslepen burgemeester? Deze ruzie wordt in het Nederlands gevoerd of in het Brabants dialect, maar zeker niet in het Frans.

In Drogenbos, Wemmel, Wezembeek-Oppem heeft de invoering van faciliteiten niet geleid tot grote politieke schommelingen. De macht wordt er uitgeoefend door burgemeesters die op typische eigen lijsten steunen, al wil men daar in Brussel wel eens een andere interpretatie aan geven.

In de drie andere randgemeenten wordt sinds 1964 wel een kommunautair konflikt uitgevochten.

Linkebeek werd in de zestiger jaren bestuurd door tweetalige partijen, zoals vele gemeenten rond Brussel. Na 1964 bleef een BSP-CVP-koalitie aan de macht, die in de praktijk een tweetalig beleid voerde. In 1970 verscheen een Linkebeeks Front-Front Linkebeekois, bestaande uit dissidente CVP'ers, liberalen en FDF'ers. Dit front haalde meteen 9 van de 13 zetels binnen. De overige 4 gingen naar Vlaamse CVP'ers. De 3 verkozen FDF'ers, die vanuit het hoogste aantal voorkeurstemmen behaald hadden, kozen voor de oppositie binnen de meerderheid, en weigerden in het schepenkollege te worden opgenomen. Later zou men hierin de meesterlijke hand zien van François Persoons, die de FDF-strategie in Linkebeek ten behoeve van zijn lokale volgeling Thiéry opstelde. Persoons zelf was van de PSC via Démocratie Chrétienne overgelopen naar het FDF, waarvan hij snel een van de kopstukken werd. Thiéry bleef hem doorheen deze avonturen trouw.

In 1976 verscheen Union et Rénovation, een lijst met duidelijke FDF-signatuur, met liberale steun. De lijst nam het op tegen Linkebeek 2000 (een Vlaamse lijst), en een tweetalige socialistische lijst. De FDF-gezinde lijst haalde 49 procent van de stemmen, genoeg voor 10 van de 15 zetels. De Vlamingen haalden 4 zetels, de socialisten één. Sindsdien beheert de nederlandsonkundige Roger Thiéry, een Waal afkomstig uit de buurt van Virton, deze gemeente. Thiéry kwam als douanier naar Brussel. Hij bekleedt nu een vrij hoge funktie bij de dienst Douane en Aksijnzen. Thiéry bereidde de verkiezingen van 1976 op een minder gebruikelijke, maar zeer efficiënte wijze voor. In die jaren bestonden nog de inmiddels ter ziele gegane federaties van gemeenten rond Brussel. Linkebeek maakte deel uit van de federatie Halle. Federaties waren bevoegd voor ophaling van huisvuil, en in Halle moest huisvuil worden buitengezet in standaardzakken, te koop bij de federatie, zodat wie veel vuil meegaf meer zakken nodig had, en dus ook meer betaalde dan anderen. Dat zinde de Linkebeekse middenstand niet, en heel wat andere inwoners, die niet gewoon waren om voor het

ophalen van het vuil per stuk te betalen. Het FDF nam het ook niet dat op de zakken enkel een nederlandstalig opschrift gedrukt stond. Roger Thiéry organiseerde dan met zijn FDF-vrienden — en in de beide landstalen — zelf de ophaling van huisvuil. Elke zaterdag trok hij met een vrachtwagen door de straten van de gemeente, vuil ophalend in om het even welke zakken, als het maar geen zakken van de federatie waren. Als die van de federatie een paar dagen nadien hun normale toernee maakten stonden enkel voor de huizen van een paar zéér bewuste Vlamingen de door hen zelf betaalde federatiezakken. Thiéry verstevigde bij de verkiezingen van 1976 op basis hiervan zijn politieke positie. Dat huisvuilverhaal kreeg nog een staartje, want na 1976 zorgde Thiéry ervoor dat de agglomeratie Brussel gratis huisvuil in Linkebeek kwam ophalen. Dat geschiedde toen ook in Wemmel en enkele andere gemeenten rond Brussel, waarin het FDF bondgenoten had gevonden. Er was een arrest van de Raad van State nodig om hieraan een einde te maken. Linkebeek kreeg met vertraging dan toch een hoge rekening aangeboden voor het door de agglomeratie geleverde werk, maar dit werd Thiéry politiek door zijn kiezers niet aangerekend. De Vlaamse gemeenteraadsleden wachtten zich wel om Thiéry persoonlijk aan te vallen, maar hebben zich tot de Raad van State gericht met een klacht over de taalkennis die van een burgemeester in een gemeente in het Vlaamse landsgedeelte mag worden verwacht. Thiéry zit daar zeer mee verveeld, omdat hij zijn mandaat als burgemeester als een topunt in zijn politieke loopbaan beschouwt. Hiermee belanden we in de jongste geschiedenis. Voor het sukses van de FDF-lijst van Thiéry weet men ook in het Vlaamse kamp (met fractieleider Jef Motté) niet zo meteen een verklaring. Wellicht speelt hierin het lage bevolkingsaantal een rol: Linkebeek telde in 1971 4.517 inwoners, in 1982 4.673 (minder dan het jaar ervoor). Kleine gemeenten lenen zich gemakkelijker tot politieke operaties op korte termijn dan grotere. Er kan ook worden vermoed dat het gemeentebestuur sinds 1970 de immigratie van franstaligen heeft aangemoedigd, zodat Franse ge-

zinnen de plaats zouden hebben ingenomen van de Vlaamse gezinnen, die de gemeente verlieten. Niemand heeft een antwoord op de vraag hoe deze evolutie kan worden omgegooid, behalve dan dat door de arresten van de Raad van State een formele vervlaamsing aan de top van de gemeente zou worden opgelegd. In elk geval speelt de persoon Thiéry een grote rol.

Op basis van de volkstelling van 1970 werd voor Linkebeek uitgerekend hoe lang de inwoners de gemeente bewoonden, en van waar de inwijkelingen in de gemeente afkomstig waren. Dit staatje heeft nog belang, omdat Linkebeek vóór 1970 een belangrijke aangroei van de bevolking kende. Uit dit staatje bleek dat op de 4.256 inwoners van 1970 er slechts 1.074 uit Linkebeek zelf afkomstig waren. De anderen waren inwijkelingen. Van die nieuwe inwoners kwamen er 2.033 uit Brussel, 712 uit Vlaanderen, 175 uit Wallonië (waaronder Thiéry), 106 uit het buitenland. Van 165 inwoners kon de herkomst niet worden achterhaald. Het gros van de bevolking van Linkebeek komt dus uit Brussel.

En dan is er *Kraainem*. Daar had gemeentesekretaris Forton (in functie van 12-2-1927 tot 1-3-1966) gestreefd naar een verhoging van het bevolkingscijfer, en — zeer bewust — naar een aansluiting bij Brussel. Inwijkelingen uit Brussel werden gedurende heel zijn bestuursperiode in het Frans verwelkomd. Zoiets wordt voortverteld. De formele invoering van faciliteiten veranderde weinig aan de feitelijke toestand. Deze gemeente had bovendien al eens een franstalige burgemeester gekend, de beminnelijke Dezangré. CVP-PSC-kopman en burgemeester Coppens bestuurdde de gemeente tot 1976 alsof het een tweetalige gemeente was, alsof ze in feite bij Brussel was aangehecht. Coppens delfde hiermee vermoedelijk zijn eigen graf; na de uiteenspatting van CVP-PSC in 1976 geraakte het FDF aan de macht. Deze lijst werd aangevoerd door Maricq, die na wat strubbelingen burgemeester zou worden. Het FDF had al in 1970 evenveel zetels gehaald (7) als de CVP-PSC van Coppens, die toen zijn meerderheid kon redden dank zij de steun van één

socialist. In 1976 haalde Maricq 9 zetels, tegenover 3 voor de PSC, 2 voor een lijst Gemeentebelangen en 7 voor de Vlaamse lijst Kraainem samen. Sindsdien is er ten gronde in Kraainem niets meer veranderd, behalve dan dat Maricq in 1982 zeer heftig zou reageren op arresten van de Raad van State inzake het taalgebruik in de gemeenteraden van de randgemeenten. Twee van die arresten dragen de namen Verheyden en Bautmans, dat zijn de lijstaanvoeders van de Vlaamse lijst in Kraainem. Maricq speelt echter een dubbel spel. Hij en zijn franstalige meerderheid houden vóór elke gemeenteraad, die zo weinig mogelijk wordt bijeengeroepen, een bijeenkomst waarin zij onderling, in het Frans, over de agendapunten beraadslagen. Op de officiële gemeenteraad wordt door de franstaligen enkel gestemd, en geeft de burgemeester de Vlamingen, die willen tussenkomen, maar een paar minuten spreektijd. Maricq maakt bovendien bij momenten gebruik van een gekleurde kubus, kinderspeelgoed, ten behoeve van nederlandsonkundige verkozenen: als Maricq hen de groene zijde van de kubus toont weten zij dat zij « ja » moeten zeggen bij de stemming; rood wijst natuurlijk op « neen » en geel is goed voor een « onthouding ». Tegen een dergelijke ridikulisering van het politiek debat werd te Kraainem al herhaaldelijk geprotesteerd door TAK, het Taal Aktiecomitee. Op 14 juni 1983 moest de rijks-wacht de zaal van de gemeenteraad ontruimen, nadat Vlaamse betogers de Vlaamse Leeuw hadden gezongen. Binnen het Vlaamse kamp te Kraainem is men over het optreden van TAK verdeeld. Dat TAK graag in Kraainem optreedt is nog aan andere factoren te wijten. Er is in de eerste plaats de aanwezigheid in de gemeenteraad van Luk Van Biesen, politiek sekretaris van de VU-Jongeren, die enig rumoer op zijn politieke weg met genoeg tegemoet ziet. Er is vooral de onhandige wijze waarop Maricq de Vlaamse betogers in het verleden heeft opgevangen, telkens opnieuw een beroep doende op het grote geweld van de rijkswacht. Hier kan terloops wel worden aangeduid dat burgemeester de Grunne van Wezembeek-Oppem veel verstandiger reageert:

als hij betogers ziet (die doorkruisen zijn gemeente wel eens op weg naar Kraainem) wil hij graag een praatje met hen maken. TAK'ers en de Grune zijn al samen op café gezien.

In zijn beleid diskrimineert Maricq de Vlamingen echter niet. Beide gemeenschappen leven naast elkaar, negeren elkaar zoveel mogelijk, maar er is toch geen sprake van een diepe, permanente vete zoals in Voeren. Anders dan in de meeste randgemeenten is in Kraainem wel een onderhuidse spanning aanwezig, die in incidentjes soms tot uitbarsting komt: zoals bij een trek-en-duw-spel rond een leeuwenvlag bij een 11 juli-optocht (1983), waarbij de vechtende partijen — en hier ligt het verschil met Voeren — achteraf toch nog elkaar van hun gelijk proberen te overtuigen.

Wie voor Kraainem terugblikkt op de invoering van faciliteiten kan niet anders dan vaststellen dat deze het politieke leven van de gemeente niet grondig hebben beïnvloed: ze bestonden al, en Forton had ongetwijfeld méér gewild dan dat. Maricq en de zijnen spreken zo weinig mogelijk over aanhechting bij Brussel. Maricq is zéér graag burgemeester, en zal daarvoor de nodige offers brengen. Men kan tenslotte over Kraainem nog zeggen dat de faciliteiten er onrechtstreeks aanleiding hebben gegeven tot meer Vlaams zelfbewustzijn, en dat ook hier aan Vlaamse zijde veel hoop wordt gesteld op een korrekte toepassing van de wet via arresten van de Raad van State. De wet beschermt de zwakke, en dat zijn in Kraainem de Vlamingen. In de toekomst kan er nog veel gebeuren: Kraainem verfransde op relatief korte termijn, een verfransing die gevoed werd door migranten uit Brussel. Dat Franse Brussel van de vijftiger en zestiger jaren heeft echter veel aan glans en politieke macht verloren. Een omkering van de verfransing blijkt te Brussel mogelijk te zijn, zoals in de merkwaardige studie van VUB-socioloog Louckx (« De Mechanismen van de verfransing ») werd aangetoond. Dit kan dan weer gevolgen hebben voor het randgebied, voor Kraainem, maar laat dit wel omschreven zijn als een zeer-lange-termijn-visie.

Drogenbos, Wezembeek-Oppem en Wemmel bevatten geen kommunautaire konfliktstof meer, voor zover die er ooit aanwezig is geweest. In Linkebeek en Kraainem hebben franstaligen de vruchten geplukt van het feistelijk tweetalig beleid, dat al lang in deze gemeenten werd gevoerd. Hier moeten de leidende franstalige politici wellicht kiezen tussen het lokale belang (en hun mandaat) en de snel verouderende ideeën over aanhechting bij Brussel of uitbreiding van de faciliteiten tot een compleet tweetalig systeem. Er zijn nu al aanduidingen voorhanden dat men voor mandaten véél overheeft, ook aan franstalige zijde.

Er blijft nog *Sint-Genesius-Rode*: de meest begerenswaardige van de zes randgemeenten, met veruit de grootste bevolking (17.052), en — in de eerste plaats — veruit de meest strategische ligging. Rode ligt immers tussen Wallonië en Brussel, en in de niet eens zo wilde FDF-dromen van de zestiger en zeventiger jaren lag hier de « corridor » tussen Brussel en Wallonië: via Sint-Genesius-Rode zou het overwegend Frans Brussel met Wallonië één grote gemeenschap van franstaligen vormen, waaruit het Vlaamse element snel zou verdwijnen. Hier ging het om meer dan één gemeente, zelfs nog om meer dan de aanhechting van nog een gemeente bij Brussel. In de mate dat het FDF als een politiek frankofoon antwoord kan worden beschouwd op de successen van de Vlaamse Beweging in dit land (in Brussel mee in de hand gewerkt door evenementen als de twee grote Vlaamse Marsen), ging het in Sint-Genesius-Rode om de omkering van deze beweging: om de herovering van territorium. Tegen het Vlaamse element, dat vanaf de zestiger jaren in het Belgische bestel begon mee te spreken, dat in 1963 op Hertoginnedal een uitbreiding van Brussel voor de eerste keer sinds 1830 afwees, en dat dan nog ontevreden was over de toegegeven « faciliteiten », tegen deze hele beweging is het FDF vanuit het zich bedreigd voelende Brussel in het geweer gekomen. Hen stond een zeer groot Brussel voor ogen, dat uit de « carcan » van negentien gemeenten zou springen, en met de steun van de Walen opnieuw

de macht in België zou uitoefenen. En indien zou blijken dat de Vlaamse aanwezigheid in het Belgische bestel niet meer ongedaan kon gemaakt worden, zou dit frankofone Brussel zich met Wallonië in een frankofoon gewest terugtrekken. Dit project is in alle opzichten mislukt: omdat de Walen zich al snel op hun gewest hebben teruggetrokken, en omdat het verzet van de Vlamingen in Brussel en in Vlaams-Brabant heftiger en fundamenteeler is geweest dan het FDF kon vermoeden. In dit hele proces zou de evolutie van het dossier Sint-Genesius-Rode wel eens van doorslaggevend belang kunnen zijn geweest. Het verzet van de Vlaamse bevolking tegen de frankofonie is in de eerste plaats een democratisch verzet: een volksbeweging gebaseerd op de erkenning van de volkstaal als bestuurstaal, en tegen de frankofone politieke kaste die dit land zo lang heeft bestuurd.

In Sint-Genesius-Rode was dit verzet al merkbaar tussen 1932 en 1938, met het enige bewust Vlaamse gemeentebestuur uit de geschiedenis van de randgemeenten, vóór de huidige burgemeester Mevr. Algoet. In de vijf andere randgemeenten was dit nooit het geval: het beleid werd er in het Frans, of in de beide landstalen met een voorkeur voor het Frans gevoerd. Wemmel moet hier buiten beschouwing worden gelaten, omdat deze randgemeente geografisch, sociologisch en ook politiek nooit bij de andere heeft thuisgehoord. Hier werd bestuurd in het Nederlands, maar van een bewust-Vlaams beleid was er toch ook in Wemmel geen sprake.

Na de tweede wereldoorlog voerde het schepenkollege van Rode een beleid van goede ontvangst tegenover de migranten, die in hoofdzaak uit Brussel kwamen. De katholieke burgemeester De Coster bestuurdde de gemeente tot 1970. Gedurende deze hele periode was de voertaal in de gemeenteraad vaak het Frans. Uit een motie van de voltallige (!) gemeenteraad van 21 januari 1952 blijkt dat Rode moet worden beschouwd als deel uitmakende van de agglomeratie Brussel, aangezien in de periode na 1947 (de volkstelling) het quorum der 30 procent franstaligen waarschijnlijk werd bereikt.

Die 30 procent was het quorum van de tweetaligheid in de taalwetten van 1930. Rode leefde dus in de praktijk onder een tweetalig regime, met het Nederlands nog wel als interne bestuurstaal. Nog in 1956 zal de gemeenteraad in een andere motie zeggen dat Rode behoort tot de agglomeratie Brussel.

Na de invoering van de faciliteiten doken de talentegenstellingen in de gemeentepolitiek formeel op. Aan franstalige zijde gebeurde dit onder de invloed van Norbert Hougardy, die lang in het parlement zou zetelen. Aan Vlaamse zijde kwam een « Lijst voor Rode » tot stand, met Noël Beke als kopman. De CVP-PSC haalde 6 zetels, liberalen (Hougardy) en socialisten elk 4, en de lijst voor Rode één. Zo verloor de CVP-PSC voor de eerste keer haar volstrekte meerderheid. De Coster zocht en vond een bondgenoot bij de socialisten: een bondgenootschap met de sterke figuren van de liberalen had hij op termijn vermoedelijk niet overleefd. Overigens zette dit nieuwe kollege een eerste stap terug op de weg naar de tweetaligheid en de aanhechting bij Brussel: de meerderheid nam genoegen met het regime van 1963, de liberalen bleven ijveren voor volledige tweetaligheid. Weldra kreeg Hougardy steun én concurrentie van het jonge en ambitieuze FDF-kamerlid Clerfayt. In 1970 verschaften de gemeenteraadsverkiezingen een nieuw beeld: de CVP-PSC noemde zichzelf « Gemeentebelangen - Intérêts Communaux »; FDF en liberalen kwamen op onder de benaming « Liberté et Démocratie »: dit was zowat de roepnaam geworden van een aantal soortgelijke lijsten in de « périphérie », en in elk van deze gemeenten moest het FDF als de drijvende kracht ervan worden beschouwd. Deze partij bevond zich in die jaren op het toppunt van haar macht, wat in 1971 bij de agglomeratieraadsverkiezingen te Brussel tot uiting zou komen. De lijst Gemeentebelangen haalde 6 zetels, evenals « Liberté et Démocratie ». De socialisten haalden één zetel, en de « Lijst voor Rode », twee. Er was een moment sprake van een tegennatuurlijk akkoord tussen de lijst voor Rode en « Liberté et Démocratie », waarbij de

Vlaamse lijst de burgemeester zou leveren. Dit was echter niet naar de zin van Norbert Hougardy. Er kwam nadien een meerderheid tot stand, gevormd door de Gemeentebelangen en « Liberté et Démocratie ». De liberaal Clerens werd burgemeester. De CVP bezette via de Gemeentebelangen twee schepenzetels in het kollege. Eén ervan viel toe aan mevrouw Celine Algoet-Van de Weyer. Zij zou in de volgende jaren een beslissende rol spelen, geruggesteund door haar echtgenoot Georges Algoet (overleden in 1982).

Tussen 1970 en 1976 nam de kommunautaire spanning toe, te Rode zoals in het hele land (vooral dan in en om Brussel, evenals in Voeren). In Rode zelf kwam een reactie op gang van de gewone, dus Vlaamse, Rodenaar tegen de overheersing van de gemeente door de franstaligen. Ook moet de aktie worden vermeld van verenigingen zoals « Zenne en Zoniën », een drukgroep voor leefmilieu, die op een zeer radicale Vlaamse reflex berustte. Drukgroepen zoals deze bezorgden de zich ontwikkelende Vlaamse Beweging de nodige intellektuele steun, tot in de vorm van interessante dossiers voor gemeenteraden toe.

Naar de gemeenteraadsverkiezingen van 1976 werd niet alleen door de inwoners van Rode, maar door vele waarnemers in het gehele land met spanning uitgekeken. Een paar dagen vóór de verkiezingen stelde het FDF op zijn hoofdzetel zijn toekomstige burgemeesters voor : onder hen bevond zich een breed lachende, volkomen zelfzekere Georges Clerfayt, toekomstig burgemeester van Rode. Clerfayt lachte 's avonds op de verkiezingsdag niet meer zo breed. Wel haalde zijn lijst « Alliance pour Rode » (APR, een door het FDF geleide coalitie van franstaligen) met 3.700 stemmen 10 zetels in de gemeenteraad, maar een lijst « CVP voor Rode » (CVP met « Lijst voor Rode ») haalde met 3.828 stemmen net één zetel meer. Mevrouw Algoet trok deze lijst. Zij was erin geslaagd de zo moeilijke verbinding te maken tussen het bewust-Vlaamse element in Rode en de middenmoot van het volk, dat in kommunautaire kwesties

liever geen stelling kiest. De socialisten haalden één zetel (Mosselmans), en aftredend burgemeester Clerens eveneens één zetel. De CVP voor Rode sloot de dag van de verkiezingen zelf nog een bestuursovereenkomst met de socialist Mosselmans, die het burgmeesterschap had geweigerd, hem aangeboden door Clerfayt. Mevrouw Algoet werd dus burgemeester, en zette meteen een beleid van afbouw van de feitelijke tweetaligheid in. Dit beleid nam in scherpte toe toen zij het Frans als taal in de gemeenteraad niet meer aanvaardde. In 1982 werd haar beleid door een kleine meerderheid van de bevolking goedgekeurd. In het Franse kamp deed zich toen een merkwaardige verschuiving voor, ten nadele van het FDF, en ten voordele van een PSC-PRL-kolalitie, die zich op taalgebied zeer gematigd had opgesteld. In het kollege-Algoet werd ook Noël Beke schepen. Hij hield zich in het biezonder bezig met het woonbeleid, om via sociale woningbouw de jonge, Vlaamse gezinnen voor de gemeente te kunnen behouden. Dit is nog maar gedeeltelijk gelukt.

Er kan worden gesteld dat de overwinning van de ploeg-Algoet in 1972 voor het hele gesprek over een uitbreiding van Brussel van beslissend belang is geweest. Algoet-Beke hebben toen de myte van de onoverwinnelijkheid van het FDF, en dus ook van de onomkeerbaarheid van de verfransing, een definitieve deuk toegebracht.

7.

Niemand kan beweren dat over de zes randgemeenten na 1963 op nationaal vlak nog veel te doen is geweest. Wel werd met een meer dan gewone belangstelling uitgekeken naar de uitslagen van de gemeenteraadsverkiezingen in « de zes », maar dit paste dan ook meer in een nationale strategie dan in een bekommernis om de lokale bevolking van deze randgemeenten. Wellicht zal de periode 1960-1980 later als deze van het FDF kunnen omschreven worden, zijnde de reactie van frankofoon Brussel op de suksessen van de Vlaamse Beweging in dit land. Resultaten heeft deze reactie niet opgeleverd, tenzij dan enkele burgemeesters (waarvan twee in de randgemeenten), die vandaag niet meer voor de frankofonie zullen sterven. In het raam van deze strijd is er over de zes randgemeenten — buiten wat moties, politieke toespraken en een paar kleinere betogingen — nooit zo heel veel te doen geweest. Het hoofdstuk van de uitbreiding van Brussel is immers definitief afgesloten. Pro memorie kan hier nog verwezen worden naar de Egmont-Stuyvenberg-periode, waarin een uitbreiding van de faciliteiten in de zes randgemeenten werd overwogen. Deze kasteelplannen botsten echter op hard Vlaams verzet, gevoed door de bevolking van de ring van gemeenten rond Brussel : de randgemeenten zelf en een reeks andere, waarin volgens de Egmont-plannen een zachtere vorm van faciliteiten dan deze van de zes verleend moest worden. Anderen hebben deze historische vergissing

beschreven. Aan franstalige zijde houdt men aan deze ongelukkige periode een idee over, dat in de toekomst voor konfliktstof zal zorgen : de koppeling van het lot van de frankofonen in de randgemeenten aan dat van de Vlamingen te Brussel. Aan de basis van de Vlaamse bereidheid om dit niet onbespreekbaar te achten lag een gebrek aan kennis van de reële toestand in de zes randgemeenten : in de gesprekken Egmont-Stuyvenberg werden met gemak bijvoorbeeld de stemmen van de lijst-Geurts (Wemmel) of de lijst-de Grunne (Wezembeek-Oppem) bij de franstaligen geteld, wat onjuist was : deze interpretatie strookt niet met de lokale realiteit.

In de zes randgemeenten kwam een reactie tot stand, gevoed door het Komitee van Mandatarissen van Vlaams-Brabant (waarin het Komitee van Mandatarissen van de Randgemeenten, nog steeds actief, een rol speelde). Op een perskonferentie in die periode vergeleek schepen Noël Beke (Rode) de toestand in de zes randgemeenten met deze in Hasselt, Gent, Antwerpen of andere Vlaamse steden enkele decennia geleden. « Een bewust Vlaams beleid deed daar het tij keren, en dat kan bij ons ook », meende Beke.

De vergelijking die Beke maakte is nog niet zo slecht. De « zes » ontsnapten in een eerste fase aan aanhechting bij Brussel. Zij kunnen op lange termijn — de ene gemeente al wat sneller dan de andere — aan een vervlaamsing niet ontsnappen. Twintig jaar na 1963 moet worden vastgesteld dat pogingen om de taalgrens nog eens te wijzigen zijn mislukt, zodat de taalwetten van 1963 — net zoals de vele voorafgaande taalwetten — als aanvaard door de bevolking kunnen worden beschouwd. Vermelden we nog dat in de zes randgemeenten de strijd tegen Egmont-Stuyvenberg ook werd gevoerd door een actiegroep « wij houden van » (« wij houden van alle mensen die het Vlaams karakter van onze gemeente eerbiedigen »), een jonger broertje van de actie « Waar Vlamingen thuis zijn ». Deze wat merkwaardige « positieve » actie poogde met allerlei vriendelijke middelen de franstaligen ervan te overtuigen zich aan te passen aan

het Vlaamse karakter van de gemeente die zij kwamen bewonen. In de 32.100 postbussen die de zes randgemeenten rijk zijn werd dan ook duchtig gebust. Biezondere aandacht werd besteed aan Sint-Genesius-Rode. Dokter Lermينياux uit Linkebeek leidde deze actie, geruggesteund door de ploeg van « Waar Vlamingen thuis zijn ». De thuishaven van deze ploeg is het cultureel centrum van Dilbeek. De actie werd aan franstalige zijde drukker bekomentarieerd dan in de Vlaamse pers, blijkbaar omdat de franstaligen door deze zachte methoden toch wel in verwarring werden gebracht. De aktiegroep vertrok van vijf stellingen :

- 1) enkel charmeren, nooit protesteren ;
- 2) wij zullen winnen, wij kunnen niet verliezen ;
- 3) wij zijn slimme, koele strategen ;
- 4) wij zijn niet partijpolitiek gebonden ;
- 5) wij Vlamingen zijn in dit land talrijker, en ook rijker.

Hierin kan de terminologie worden teruggevonden van publicitaire campagnes. Over het sukses van deze campagne kan niemand zich uitspreken. In een evaluatierapport (niet gepubliceerd) menen de initiatiefnemers dat de sfeer in de zes randgemeenten « zachter » is geworden. Wellicht hebben zij gelijk, maar dit heeft zeker ook veel te maken met de algemene politieke evolutie en niet alleen met hun zachte actie. Als voorbeeld van een in deze periode gevoerde « zachte actie » kan de inzet van de campagne gelden voor de gemeenteraadsverkiezingen in Sint-Genesius-Rode : mevrouw Algoet onderging n.a.v. de jaarmarkt een « spontane », maar goed georganiseerde bloemenhulde, die niet onopgemerkt voorbijging. Bruin was de kleur van de hele campagne. De bruine jongens hebben hun werk stilgelegd, maar net als alle Vlaamse aktiegroepen kunnen ze bij noodweer snel gemobiliseerd worden.

De Vlamingen passen sinds kort echter in hoofdzaak een andere strategie toe. Betogingen op straat of zacht papieren geweld in de bussen dienen maar ter ondersteuning

hiervan, al moet men niet denken dat hier ooit een weloverwogen plan, geleid vanuit een soort hoofdkwartier, achter heeft gezeten. Het gaat om een langzame, maar normale evolutie. Die nieuwe strategie bestaat erin de instellingen te doen werken, de wetten te interpreteren, en een beroep te doen op het hoogst mogelijke gezag. Dit doet de vereniging « Komitee van Gemeentemandatarissen uit de Randgemeenten » nu systematisch. Zij klaagt wetsovertredingen aan bij de Raad van State. Dit leidde tot een reeks arresten, die aan Franse zijde verwarring hebben gesticht. Men voelt zich daar nu in het defensief gedrongen. Voor het eerst sinds de invoering ervan duikt voor de franstaligen een minimale interpretatie van de faciliteiten op, die — zo vrezen zij — geleidelijk de plaats zal innemen van de maximale interpretatie, die de regel was. De arresten van de Raad van State slaan op het taalgebruik in de gemeenteraden. Er is niet één arrest, maar verscheidene, die alles bij elkaar een rechtspraak vormen. Het eerste arrest (arrest-Germis) dateert al uit 1973. Het had betrekking op de eedaflegging in het Frans in de gemeente Beersel. Toen al besliste de Raad van State dat het begrip « faciliteiten » enkel in hoofde van burgers mocht worden ingeroepen, niet in hoofde van mandatarissen. De Raad van State bevestigde in een reeks opeenvolgende arresten van gelijke strekking deze stelling, afgezien van de vraag of deze arresten nu door een Vlaams of een Frans gemeenteraadslid werden uitgelokt. Er waren de arresten Germis (1973, Beersel), Deffense (1976, franstalig, Strombeek-Bever), Carlier (1982, Wezembeek-Oppem), Herheyden (1982, Kraainem), Bautmans (1982, Kraainem), gemeentebestuur Rode (1983) en Jan Walraet (Wezembeek-Oppem, 1983). Al deze arresten liggen in dezelfde lijn. Eerst werd bevestigd dat de eedaflegging in het Nederlands moest geschieden (Germis), ook in de gemeenten met faciliteiten (Bautmans, Carlier, Verheyden). Nadien werd bevestigd dat enkel het gebruik van het Nederlands rechtskracht kan hebben bij gebruik in gemeenteraadszittingen (Rode). Tenslotte zei de Raad van State n.a.v. het arrest-Walraet dat aan ver-

kozenen en OCMW-mandatarissen in het Vlaamse taalgebied een toetsing van hun kennis van de bestuurstaal — zijnde het Nederlands — kon worden gevraagd. Hiermee belanden we in de volle politieke aktualiteit.

Minister van Binnenlandse Zaken Nothomb poogde eind 1983 om dergelijke arresten niet meer aan een Vlaamse Kamer van de Raad van State, maar aan de gemengde kamers voor te leggen. Een wetsontwerp in die zin werd ingediend, maar invloedrijke kamerleden en senatoren uit het Brabantse lieten meteen weten dat dit ontwerp niet door het parlement zou geraken.

Samenvattend kan worden gezegd dat op basis van deze arresten, voor het eerst sinds 1963, een mogelijkheid tot beperkende interpretatie van de taalwetgeving door het hoogste rechtskollege van het land werd aanvaard.

**

De les van de randgemeenten kan kort zijn.

In de eerste plaats moet de taalwetgeving van 1963 ingeschreven worden in de hele taalwetterij: een moeizame poging van de Vlaamse Beweging om eerst in Vlaanderen, en nadien langs de taalgrens en rond Brussel, de volkstaal als bestuurstaal te doen aanvaarden. Zoals Grammens in de twintiger jaren van deze eeuw zei dat een « omweg van tweetaligheid » mogelijk redding bood voor een aantal taalgrensgemeenten, kan worden bedacht dat het systeem van de faciliteiten voor zes gemeenten rond Brussel — een zachte, zeer zachte vorm van tweetaligheid — in de zestiger jaren deze gemeenten voor totale opslorping door de agglomeratie heeft behoed. Na de faze van de tweetaligheid kon de integratie volgen in het Vlaamse taalgebied.

In de tweede plaats zijn « faciliteiten » op zichzelf waardevol: zij stellen anderstaligen in staat om zich op termijn aan de bestuurstaal aan te passen. Dat kan zo blijven, op voorwaarde dat aan de aanwezigheid van franstaligen in de

randgemeenten geen politiek belang wordt gehecht. Het kan de Vlaamse gemeenschap niet hinderen dat er op haar zuiderflank aanzienlijke groepen franstaligen wonen. Dat was vroeger ook het geval in Antwerpen en in Gent. Niemand kan zich aan een kulturele uiting van deze aanwezigheid storen, wél aan een politieke.

In de derde plaats moet worden vastgesteld dat de geschiedenis van de zes randgemeenten ongelijk is verlopen, en dat wellicht bij de interpretatie ervan in de Wetstraat te weinig aandacht werd besteed aan lokale motieven. Elk dorp is een dorp, anders dan de andere. Dat geldt ook voor de zes randgemeenten.

In de vierde plaats ondergingen de randgemeenten het lot van gemeenten rond grote steden over de gehele wereld: omwille van een niet altijd verstandig tot zeer dom stedenbouwkundig beleid in het centrum verhuizen steeds meer inwoners naar de periferie. Dit dient niemands zaak: de rand rond de grote steden ziet er twintig jaar later even druk en onoverzichtelijk uit als de stad zelf, die verder in puin valt. Niet alleen voor Brussel moet dus gepleit worden voor een goed stedenbouwkundig beleid, dat het centrum van agglomeratie weer aantrekkelijk voor bewoning kan maken. Dit is een mondiaal verschijnsel.

Tenslotte leert de geschiedenis van de zes randgemeenten dat verfransing enkel optreedt in die gebieden waar een midden- en hoger kader van administratie en kaders nieuw grondgebied bezet, en daar politieke eisen stelt. In dit opzicht is de Derde Les van Drogenbos waardevol: daar wonen veel franstaligen, aangetrokken door de nijverheid in de Zennevallei, en langs het kanaal Brussel-Charleroi. Deze immigranten pasten zich aan Drogenbos aan, zoals zij zich ook in Lot en Halle hebben aangepast, en zoals Vlaamse migranten zich hebben aangepast in de staal- en kolenbekkens van Charleroi en Luik, of in de steengroeven van Zinnik. Vlaamse strijd is sociale strijd. Dat inwijkelingen met een momenteel hogere sociale status dan de autochtone bevolking hun

taal en kultuur aan de randgemeenten probeerden op te dringen mocht niet worden aanvaard.

Het werd ook niet aanvaard.

januari 1984

Reeks AKTUEEL

1. Mark GRAMMENS, « Kernwapens voor Europa ».
2. Louis DE LENTDECKER, « Requiem voor Leopold III ».
3. Mark GRAMMENS, « De Nieuwe Orde ».
4. Guido FONTEYN, « De zes faciliteitengemeenten ».

Abonnementsvoorwaarden en inlichtingen zijn te bekomen bij de uitgever : Grammens, Martelaarsplein 21, 1000 Brussel.